

1317 – 2007

UDAČSKÉ

Milí Udavčania, vážení čitatelia,

v tomto roku si naša obec pripomína 690-te výročie prvej písomnej zmienky.

Keď sme pred 10-timi rokmi oslavovali 680-te výročie, obecný úrad vydal publikáciu, ktorá predstavovala prvý ucelený obraz vývoja dediny – vychádzali sme vtedy z materiálov, ktoré boli dostupné. Aj keď 10 rokov je v histórii iba malým zlomkom, podarilo sa nám zistiť nové fakty, sme bohatší o nové skúsenosti a poznatky.

Snahou autorov publikácie, do ktorej ste sa práve začítali, je informovať, osloviť i poučiť.

Uvedomujem si, že Vám ešte stále nemôžeme podať vyčerpávajúce informácie, lebo na takom malom priestore to ani nie je možné. I napriek tomu verím, že v nej nájdete veľa zaujímavých skutočností, o ktorých ste doposiaľ nevedeli.

Budem rád, ak sa predkladaná publikácia stane inšpiráciou hlavne pre mladých – môžu v nej hľadať nové poznatky, čím si zároveň zaplnia i biele miesta vo svojich znalostiach histórie obce.

Verím, že každý, kto sa v Udavskom narodil, ale i ten, kto tu prežil časť svojho života, pocíti hrdosť na to, že je spojený s históriou i súčasnosťou tejto perly Karpát, ktorá je vsadená do venca listnatých a ihličnatých stromov.

Roky utekajú v diaľ – zem každoročne vydáva svoje plody, príroda žije svojim neutíchajúcim rytmom. Rovnako je to aj v prípade človeka. Ten ide neustále vpred – pokrok sa zastaviť nedá.

A predsa – radi sa vraciame do rokov minulých, ovlažujeme si korene pramenitou vodou spomienok, klaniame sa dedovizni. Prečo? Lebo bez toho by sme neboli ničím. Storočia odovzdávame skúsenosti svojim najbližším a usilujeme sa o to, aby posúvali svet ďalej. Je to kolobeh, ktorý sa doposiaľ nezastavil a dúfam, že sa ani nezastaví.

Udavské dnes patrí medzi moderné, dynamicky sa rozvíjajúce obce v blízkosti okresného mesta Humenné. Dedina je napojená na rozvod zemného plynu, pitnej vody a kanalizáciu, opravené sú miestne komunikácie.

V dedine sídli základná škola s materskou školou, rozvíja sa súkromné podnikanie.

Občania žijú bohatým kultúrno-spoločenským a športovým životom – pôsobia tu lesné a urbárske spoločnosti, dobrovoľní hasiči, záujmové kluby a združenia, činnosť vyvíja divadelný súbor, spevácky zbor i športový klub.

I napriek tomu je potrebné v oblasti výstavby ešte veľa urobiť. Najakútnejším sa javí dobudovanie kanalizácie a rekonštrukcia strechy základnej školy. Obec by už potrebovala nový kultúrny dom, amfiteáter, modernejší športový areál. Práce je ešte veľa – investície sa však musia robiť postupne, lebo ide o miliónové čiastky.

Mojou snahou – ako starostu obce i občana – je, aby každý, kto tu býva, mal vytvorené dôstojné životné podmienky a aby tí, ktorí sem občas zavítajú, niesli len dobrú zvesť o Udavskom.

Z celého srdca si želim, aby refrén piesne Udavienka moja,

ktorej autorom je náš rodák Ludovít Behún, bola posolstvom pre Vás všetkých:

„Pozdravuj šíry svet, Udavienka moja,
zanes dobrú správu z Udavského kraja,
ľudia dobrej vôle že žijú v tom kraji,
živ, Bože, opatruj dolinu Udavy.“

Na záver by som si dovoľil vysloviť – i v mene všetkých Udavčanov – poďakovanie tým, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na tvorbe a vydaní tejto publikácie, ako aj sponzorom.

Tomáš Pastirák
starosta obce

UDAVSKÉ (1317 – 2007)

Zostavovatelia: Anna BENEJOVÁ, Tomáš PASTIRÁK, Luboslava ŠALATOVÁ
 Autorský kolektív: Ludovít BEHÚN, Ing. Martina BEHÚNOVÁ, Anna BENEJOVÁ, Mgr. Michal FRANKO, Mgr. Bernard KOMJATÝ, Mgr. Anna MAŽERIKOVÁ, Dr. Martin MOLNÁR, Tomáš PASTIRÁK, Mgr. Matej STARJÁK, Ing. Michal ŠALATA, Luboslava ŠALATOVÁ
 Jazyková úprava: Mgr. Matej STARJÁK
 Fotografie, fotokópie: Archív Obecného úradu v Udavskom, Archív Zemplínskeho múzea v Michalovciach, Ludovít Behún, MV SR – Štátny archív Humenné, MV SR – Štátny archív Košice, MV SR – Štátny archív Prešov, občania Udavského, PHOTOVISION
 Grafická úprava: Media Group, s. r. o.

Pre Obec Udavské vydala v roku 2007 Excel enterprise, s. r. o.

ISBN: 978-80-89258-13-0

HISTÓRIA OBCE UDAVSKÉ DO ROKU 1918

OBEC V PRAVEKU AŽ VČASNOM STREDOVEKU

V priestore chotárných hraníc Udavského a Humenného, na hrebeni vršku „Nivka“, bola počas archeologického prieskumu rozoznaná jedna samostatne stojaca mohyla a 2 skupiny mohylových útvarov z okruhu mladoeneolitickej (mladý eneolit – mladšia fáza neskorej doby kamennej) kultúry východoslovenských mohýl (2200 – 2000/1900 pred n. l.). Prvá skupina, pozostávajúca z piatich násypov, sa nachádzala v južnejšie situovanej polohe „Potôčky“, druhej skupinu, tvorenú tromi mohylami, objavili severnejšie – v polohe „Lacová“.¹

OBEC V STREDOVEKU

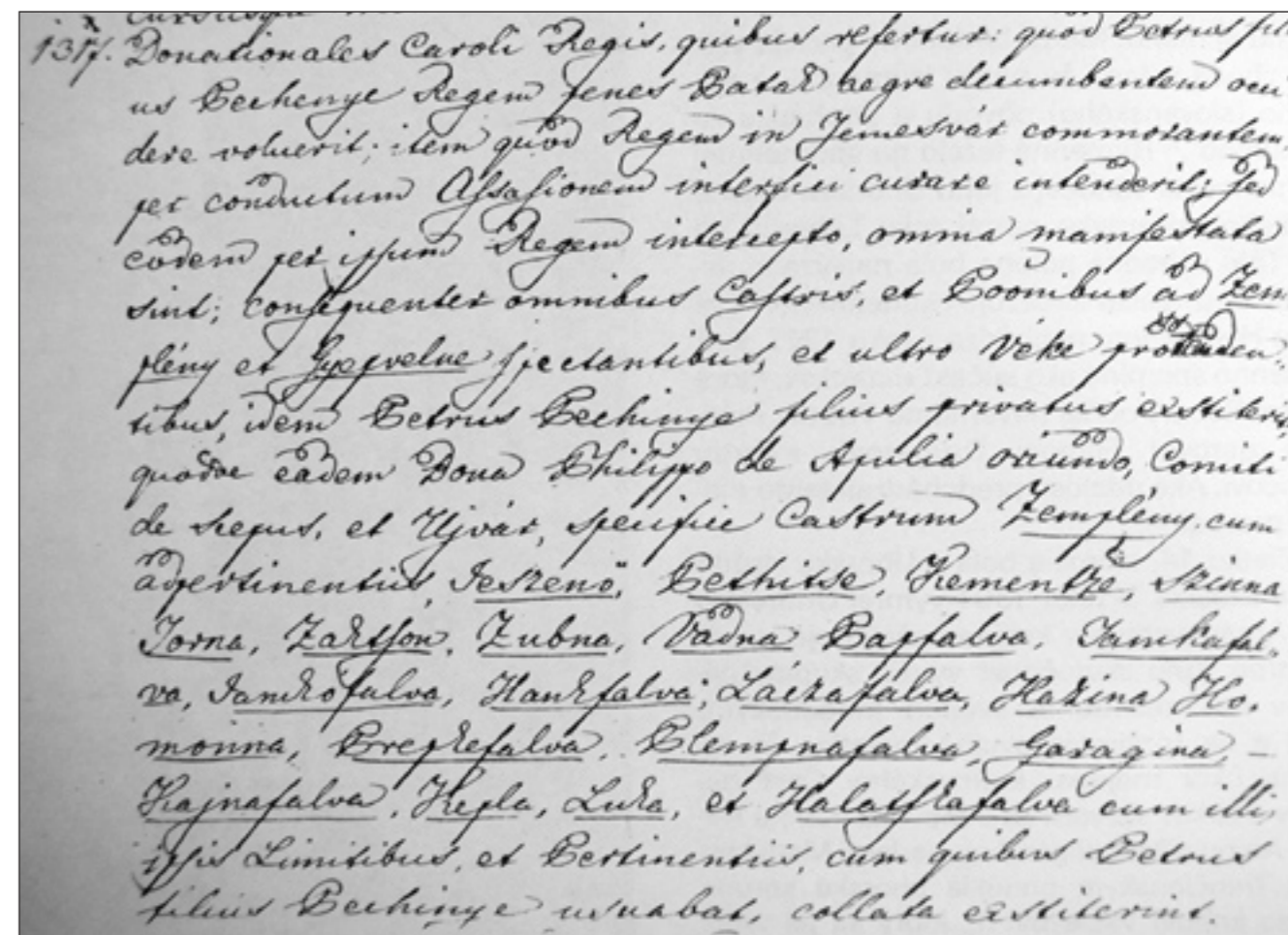
Udavské vzniklo pravdepodobne v 11. – 12. storočí ako slovienska, resp. slovenská dedina.² I napriek tomu, že v blízkom okolí patrilo k najstarším sídlam, prvú známu písomnú zmienku o obci nachádzame až v listine uhorského kráľa Karola Róberta z roku 1317. V nej sa uvádza: „Karol, kráľ Uhorska, Petra, syna Pečeňa (Pechenye), ktorý jeho samého blízko pri Pataku, keď bol nemocný, chcel zabiť, tiež v Temešvári zdržujúceho sa, usiloval sa mi siahnuť na život, zbavil všetkých hradov a majetkov, ktoré patria k Zemplínu a k zásekom, a za Veke sa nachádzajúc, tieto majetky Filipovi, ktorý pochádza z Apúlie, županovi

Budova obecného úradu

Objekt kultúrneho domu

Písomná zmienka z roku 1317

zo Spiša a Ujváru, konkrétne hrad Zemplín s príslušenstvom Jasenov, Ptičie, Kamenec, Snina, Turňa nad Bodvou, Zaktson, Zubné, Udavské („Vadna“), Papfalva, Tamkafalva, Jankovce, Hankovce, Lackovce, Hažín, Humenné, Prepkafalva, Plempnafalva, Ohradzany, Slovenská Kajňa, Kepla, Luka a Halatskafalva v ich hraniciach a so všetkým, čo k nim patrí, ktoré Peter, syn Pečeňa, užíval, daroval³ (latinský názov „Vadna“ s Udavským stotožnil významný slovenský historik, znalec stredovekých regionálnych dejín – univerzitný profesor Ferdinand Uličný, čím opravil dovtedy uvádzaný najstarší písomný doklad o obci z roku 1451).⁴

V listine z roku 1317 sa ešte spomína i to, že Udavské zmenilo v tom čase majiteľa – členov rodu Pečeň vystriedal Filip I. z významného, pôvodne francúzsko-talianskeho rodu Drugetovcov (Drugeth). Keď Filip v roku 1327 zomrel, kráľ všetky majetky daroval jeho bratovi Jánovi I. Drugetovi (ten zomrel v roku 1333).

Rodovým sídlom Drugetovcov – tejto veľmi bohatej a vplyvnej rodiny – sa stalo Humenné (mestečko bolo zároveň správnym centrom ich rozsiahleho humenského panstva, do ktorého niekoľko storočí patrila aj obec Udavské).⁵

V roku 1451 bola vyhotovená listina, ktorá sa týkala nezrealizovanej delby majetku medzi príslušníkmi rodu Drugetovcov. Uvádza sa v nej hrad Brekov, Jasenov a 25 osád (medzi nimi aj Udavské – po latincky „Wdwa“) z oblasti stredného Zemplína, kde mali Drugetovci celé, resp. iné majetkové podiely.⁶

Počiatky kresťanstva v najvýchodnejšej časti Slovenska nie sú do dnešných dní spoľahlivo doložené. Vieme však, že v tomto regióne kresťanský murovaný chrám stál najneskôr v 11. storočí – išlo o rotundu v Michalovciach (jej základy boli preskúmané v areáli Zemplínskeho múzea).

V období stredoveku všetci obyvatelia Udavského vyznávali rímskokatolícku vieru a od 11. storočia cirkevneprávne patrili pod právomoc jágerského biskupa (sídlil v meste Eger, na území dnešného Maďarska).

V 11. – 12. storočí sa vo vybraných obciach stavali tzv. desiatkové kostoly (znamená to, že spravidla 10 susedných

Pečať Filipa I. Drugetha (začiatok 14. storočia)

obcí si vybuďovalo jeden spoločný kostol a faru) – takýto chrám bol pravdepodobne postavený aj v Udavskom (konkrétne písomné údaje však o ňom nemáme).⁷

V rokoch 1332 – 1337 sa v regióne Zemplína vykonal súpis i vyberanie pápežského desiatku (bolo to v čase pontifikátu pápeža Jána XXII., ktorý sídlil v juhofrancúzskom meste Avignon). V záznamoch sú zachytené aj doteraz najstaršie známe písomné zmienky o mnohých zemplínskych stredovekých rímskokatolíckych farách (v blízkosti Udavského sa nachádzala humenská a brekovská farnosť, existencia farnosti v Mysline je stále otázná).⁸

Univerzitný profesor Ferdinand Uličný predpokladá, že katolícky kostol v Udavskom stál už v 14. storočí. Najstarší známy doklad o tunajšom farárovi („Lawrencio de Wdva plebano“)⁹ pochádza z roku 1456 (zasvätenie miestneho kostola v tomto období sa nám však zistiť nepodarilo).¹⁰

K čiastočnej zmene náboženských pomerov v oblasti východného Slovenska došlo v druhej polovici 15. storočia, keď bratricsi (potulné skupiny bývalých husitských bojovníkov) šírili medzi ľuďom husitské (reformačné) učenie.

OBEC OD ROKU 1526 DO KONCA 17. STOROČIA

Bitka pri Moháči v roku 1526 znamenala dôležitý mezník v našich dejinách. Turecké jednotky vtedy porazili uhorské vojsko a ďalších vyše 150 rokov ovplyvňovali vnútropolitický vývoj celej krajiny. Okrem toho na kráľovský trón zasadla dynastia Habsburgovcov, čím sa Uhorsko na takmer 400 rokov stalo súčasťou ich državy.

Po roku 1526 patrila obec Udavské medzi stredne veľké sídla. Okrem poddaných žili v dedine i príslušníci dvoch domácností obchodníkov a členovia jednej domácnosti zemepanského záhradníka a správcu kaštieľa, resp. kúrie – Drugetovci totiž najneskôr v 16. storočí vlastnili v dedine kaštieľ alebo kúriu (ide o vidiecky šľachtický dom, ku ktorému zväčša prináležali aj hospodárske stavby).

V roku 1598 sa zrealizoval prvý súpis domov v rámci celého Uhorska. V Udavskom vtedy napočítali celkovo 15 sedliackych obydlí – dvojtretinový majetkový podiel v dedine patrili Barbore Homonnayovej (Drugetovci totiž v istom období používali prídomek „z Humenného“ – „Homonnay“), zvyšný tretinový podiel prináležal zemepánovi Jurajovi Homonnaymu (žiaľ, do záznamov neboli zahrnuté stavby ako mlyny, šľachtické domy a pod.).

O 2 roky neskôr sa v dedine nachádzalo 12 obývaných poddanských domov, stál tu tiež príbytok richtára, kostol, fara, škola a kaštieľ, resp. kúria s hospodárskymi budovami.¹¹

Zemepáni časť pôdy prenajímali poddaným, zvyšok obrábali vo vlastnej réžii – išlo o tzv. majerské hospodárenie.

Majer v Udavskom tvoril akési hospodárske centrum okolia. Okrem kaštieľa (tak zvykli domáci označovať honosnejšiu drevenú budovu správy majera) sa tu nachádzala syráreň, maštaľ a stodola. V roku 1690 k majeru prislúchala i veľká ovocná záhrada, 2 zeleninové záhrady, novozriadená kapustná záhrada a 3 polia, na ktoré vysievali 225

košických gbelov obilia (pšenice, raže, jačmeňa a ovsu). Zo strukovín sa pestovala šošovica, hrach a bôb, z lúk, ktoré patrili majeru, získavali 100 vozov sena. Na majeri sa tiež choval hovädzí dobytok, ošípané a hydina (sliepky, kohúty, morky, husi, kačice).¹²

Jednotlivé poddanské domácnosti sa okrem pestovania poľnohospodárskych plodín (najmä obilnín a strukovín) venovali tiež chovu hospodárskych zvierat a hydiny. V obci, resp. v blízkom okolí žilo i niekoľko ľudí, ktorí sa zaoberali remeslom (napr. kováčstvom či kolárstvom).

V roku 1690 stál v chotári Udavského, na Laborci, vodný mlyn s dvoma kolesami.¹³

Počas 17. storočia – v dôsledku protitureckých vojen, protihabsburských povstaní, reformácie a následnej rekatolizácie – dedičania stále viac a viac chudobneli, k rapidnému úbytku obyvateľstva však nedošlo.

Administratívne (v rámci Uhorska) patrilo Udavské do Zemplínskej stolice – jej prevažná časť sa rozprestierala v najvýchodnejšej oblasti dnešného Slovenska, menšia časť bola situovaná na území súčasného Maďarska. Sídlom tejto väčšej územnej jednotky sa menilo – najprv to bolo mesto Zemplín, neskôr mesto Blatný Potok (Sárospatak). V erbe Zemplínskej stolice sa nachádzali symboly (erbové figúry), ktoré najlepšie charakterizovali tento kraj – boli to 4 strieborné pásy (symbolizovali 4 zemplínske rieky), ryby, žalude (odkazovali na množstvo dubových lesov, kde sa pásli ošípané), klasy (znamenali množstvo úrodných polí), strapec hrozna (reprezentoval bohaté tradície vinohradníctva), dvaja anjeli a strieborná korunka.¹⁴

Významnú úlohu v živote Udavčanov zohrávalo náboženstvo. V prvej polovici 16. storočia bývali v dedine rímskokatolíci a v miestnom kostole vysluhovali katolícki kňazi. V druhej polovici storočia sa v tunajšom okolí zača-

Erb Zemplínskej stolice (prvá polovica 19. storočia)

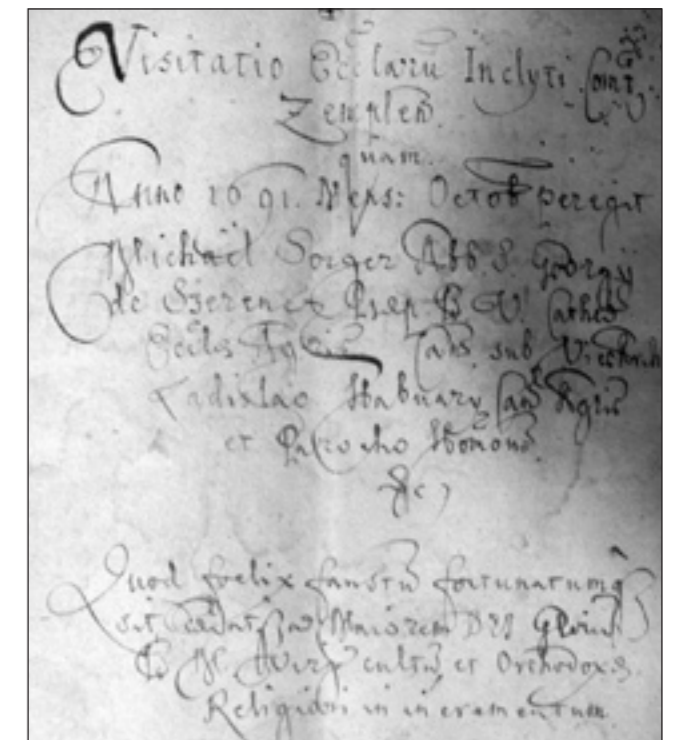
li šíriť myšlienky reformácie – evanjelickí kazatelia pôsobili v udavskom kostole najneskôr od roku 1579 (v obci zároveň vznikla i jedna z prvých evanjelických farností na území humenského panstva).¹⁵

Podľa zásady „Cuius regio, eius religio“ („Či je majetok, toho je náboženstvo“) museli aj udavskí katolíci z radov poddaných prijať (na určitý čas) protestantskú vieru svojich zemepánov – Drugetovcov. Celý proces súvisel s patronátnym právom, ktoré malo v Uhorsku dlhodobú platnosť. Na jeho základe mohol patrón dosadiť do farnosti takého kňaza, aký mu vyhovoval. Vierovyznanie zemepánov – podľa starých feudálnych princípov – museli nasledovať i všetci poddaní. Mnohí z nich tak urobili z osobného presvedčenia, ďalší jednoducho nemali inú možnosť, len sa prispôbiť – v dedine, ani v blízkom okolí totiž nebol žiadny iný farár.¹⁶

Udavská farnosť s fíliami Adidovce, Maškovce, Papín, Rovné, Velopolie a Vyšný Hrušov bola najsevernejšie situovanou evanjelickou reformovanou (kalvínskou) farnosťou v oblasti stredného Zemplína. Na tunajších farách pôsobili kazatelia, ktorí pochádzali jednak zo slovenského, jednak z maďarského prostredia (pri výbere kňaza zemepáni čiastočne rešpektovali i mienku farníkov – najmä preto, aby im veriaci rozumeli).

V rokoch 1579 – 1628 udavskú protestantskú farnosť spravovali kazatelia Peter Čarnavský, Leonard Žiletcký, G. Sanisló, Selenius Matej Boldizár a Lukáš Tobiáš.¹⁷ Ich účinkovanie (v dôsledku komplikovanej náboženskej situácie) však nebolo kontinuálne – v roku 1615 tu napr. pôsobili humenský jezuiti, ktorí boli horlivými misionármi a rekatolizátormi.¹⁸

O 17 rokov neskôr kalvínski vizitátori (cirkevní predstavitelia na kontrolnej návšteve) zaznamenali, že udavská farnosť mala už iba 5 fílií.¹⁹

Vizitácia (rok 1691)

Pri miestnej fare existovala i protestantská škola (písomne je doložená v roku 1600).²⁰ Učiteľmi boli zvyčajne vzdelaní muži, ktorí absolvovali protestantské školy vyššieho typu.

Zákonný článok č. 7 z roku 1647 zásadu „či je majetok, toho je náboženstvo“ zrušil – patronátne právo síce ostalo i naďalej v platnosti a patrón mohol pokračovať v obsadzovaní fár podľa vlastnej vôle, no poddaní už takúto voľbu nemuseli rešpektovať a mohli si zvoliť vlastného kňaza.

V roku 1691 jágerský kanonik Michal Sorger spolu s humenským farárom a zároveň archidiakonom vizitovali rímskokatolícku farnosť Zemplínskeho archidiakonátu.

Zo záznamov sa môžeme dozvedieť, že od roku 1690 udavskú farnosť (s fíliami Adidovce, Rovné, Veľopolie a Vyšný Hrušov) spravoval Ján Maťašík (zastával i post správcu farnosti Lubiša).²¹ V Udavskom v tom čase ešte stál drevený kostol Najsvätejšej Trojice – v ostatných farnostiach humenského dekanátu už veriacim slúžili murované kostoly. Postupom času došlo k jednej zmene – v roku 1700 do udavskej farnosti patrila už i niekdajšia samostatná farnosť Lubiša aj so všetkými fíliami.²²

O prítomnosti veriacich východného obradu (gréckokatolíkov a pravoslávnych) v dedine v období stredoveku zatiaľ priame písomné dôkazy nemáme. V 15. storočí sú však obce humenského panstva charakterizované ako „obývané domácim uhorským (teda slovenským), ako aj valašským (zväčša rusínskym) obyvateľstvom“.²³ Predpokladáme teda, že i v Udavskom veriaci východného obradu, hoci v malom počte, žili (udalosti reformácie a protireformácie sa ich priamo nedotkli, lebo miestni zemepáni rešpektovali ich náboženstvo).

Od prvej polovice 17. storočia začalo rusínske obyvateľstvo prenikať i do južnejšie situovaných dedín, kde doosídľovalo opustené usadlosti.

V roku 1631 bolo Udavské sídlom krajne (humenské panstvo, tvorené z väčšej časti dedinami, založenými na valašskom práve, sa totiž kvôli lepšiemu spravovaniu rozdelilo na krajne), post krajňaka, resp. krajníka (stál na čele krajne) zastával Peter Koromhaz.²⁴

OBEC V ROKOCH 1700 – 1848

V roku 1703 vypuklo posledné – najväčšie protihabsburské povstanie pod vedením Františka II. Rákociho (Rákóczi), rodáka zo zemplínskej obce Borša. Vzbúrenci postupne obsadili takmer celé územie dnešného Slovenska. Jadro povstaleckého, tzv. kuruckého vojska tvorili poddaní – medzi nimi boli aj mnohí Slováci (podľa vojenského súpisu Zemplínskej stolice z roku 1704 v kuruckých jednotkách neslúžil ani jeden Udavčan, čo zrejme súviselo s angažovanosťou tunajších zemepánov na strane Habsburgovcov).²⁵

Udavské začiatkom 18. storočia vlastnil gróf Peter Zičí (Zichy, žil v rokoch 1674 – 1726) – tunajší majetok získal sobášom s Klárou, najmladšou dcérou Žigmunda II. Drugeta (smrťou Žigmunda v roku 1684 slávny rod Drugetovcov po meči – čiže v mužskej línii – vymrel).²⁶

V roku 1711 bol uzavretý Satmársky mier – zmluva obsahovala všeobecnú amnestiu pre účastníkov povstania,

vrátenie ich majetkov (ale až po zložení prísahy vernosti panovníkovi) a garantovala nezmenenú platnosť náboženských zákonov. V habsburskej monarchii tým začalo obdobie postupnej konsolidácie vnútropolitkej situácie.

V roku 1715 bývali v Udavskom členovia dvadsiatich šiestich poddanských domácností – ich „hlavami“ boli Andrej Árendáč, Andrej Brós, Ladislav Brudnij, Andrej Bujačko, Matej Čepela, Juraj Čopa, Ján Grešov, Ján Husinský, Juraj Chudý, Andrej Kelemen, Pavol Kelemen, Andrej Kőrömház, Ján Kováčov, Juraj Krivján, Michal Mako, Pavol Miško, Juraj Pavlík, Šimon Petro, Ján Poliak, Matej Sabo, Pavol Sniský, Jakub Staškov, Andrej Šalata, Ján Vančakov, Ján Varga a Voščenár (priezvisko najznámejšieho rodáka z Udavského – kardinála Tomka – sa v tomto období vyskytovalo iba v jedinej lokalite na Zemplíne, a to v obci Kudlovce, ktorá je dnes miestnou časťou Humenného). Všetci boli uvádzaní ako Slováci alebo „Ruthéni“. O 5 rokov neskôr sa z 29 „hláv“ domácností 5 prihlásilo k maďarskej národnosti.²⁷

Do dediny v tom istom čase prišlo aj niekoľko nových ľudí (v rokoch 1717 – 1728 sa v Udavskom napr. usadilo pár poddanych, ktorí zbehli z obcí Kochanovce a Papín), na druhej strane určité množstvo dedinčanov utieklo do mesta Sárospatak a Tokaj, resp. do obcí Erdő-Benye, Petríkovec a Vrbovec.²⁸

O rieke Udava a o pomeroch v obci na konci prvej tretiny 18. storočia nás informuje významný učenc – polyhistor Matej Bel vo svojom latinskom rukopise o Zemplínskej stolici: „Pod ním priteká ďalšia riečka z Beskýd, od Jablonky k Parihuzovciam, Čukalovciam, Hostoviciam, Osadnému a Nechválovej Polianke cez Zubné, Adidovce, Hrušov, Rovné a Udavské. Pod týmto prítokom pokračuje Laborec ku Kochanovciam, kde príberá Cirochu. Udavské (latinsky

Erb rodiny Zichy

„Udava“) sa nachádza na sútoku riečky toho istého mena s Laborcom. Leží viac než pol míle nad Humenným. Osaďa je slovenská, náboženstvo katolícke. Pre katolícke bohoslužby je tu vybudovaný kostol a kalvária na vysokom kopci. Gróf František Čáki tu nedávno postavil kaštieľ so širokým a ďalekým výhľadom. Budova nie je určená na stále bývanie, vhodná je skôr na panské zábavy. Obecná pôda okolo rieky je lepšej kvality, poškodzujú ju však veľké vody.“²⁹

Starobylý uhorský šľachtický rod Čákiovcov (Csáky), ktorý mal majetky najmä na Spiši a v Šariši, sa k majetkovému vlastníctvu v Zemplínskej stolici dostal začiatkom 18. storočia – po vymretí Drugetovcov a následnom rozdelení ich rozsiahleho humenského panstva (členovia rodu sa tak zaradili medzi najväčších vlastníkov v oblasti východného Slovenska).³⁰

Gróf František Čáki (1699 – ?) získal majetky v Udavskom sobášom s Annou Máriou Zičiovou (dcérou Petra Zičího, ktorá zomrela 26. mája 1764 v Udavskom ?). Narodili sa im 4 deti – Imrich (žil v rokoch 1728 – 1804), Tomáš (zomrel hneď po pôrode v roku 1734), Michal (tiež zomrel hneď po narodení v roku 1734) a Štefan (? – 1808).³¹

Čákiovci si v Udavskom postavili murovaný kaštieľ a na okraji lesa zriadili zvernicu (v roku 1766 sa v nej napr.

Imen	Udava	Udava	Udava
János Árendács	15	15	3
Andreas Brós	15	15	3
Ladislav Brudnij	15	15	3
Matej Čepela	15	15	3
Juraj Čopa	15	15	3
Ján Grešov	15	15	3
Ján Husinský	15	15	3
Juraj Chudý	15	15	3
Andrej Kelemen	15	15	3
Pavol Kelemen	15	15	3
Andrej Kőrömház	15	15	3
Ján Kováčov	15	15	3
Juraj Krivján	15	15	3
Michal Mako	15	15	3
Pavol Miško	15	15	3
Juraj Pavlík	15	15	3
Šimon Petro	15	15	3
Ján Poliak	15	15	3
Matej Sabo	15	15	3
Pavol Sniský	15	15	3
Jakub Staškov	15	15	3
Andrej Šalata	15	15	3
Ján Vančakov	15	15	3
Ján Varga	15	15	3
Voščenár	15	15	3
Summa	96	192	36

Daňový súpis (rok 1715)

nachádzalo 26 jeleňov a 3 daniely) s dvoma horárňami (jednou drevenou a druhou z trvanlivejšieho materiálu) i vodnou nádržou, ktorá slúžila ako zdroj vody pre zvieratá.

V roku 1766 sa v Udavskom nachádzal tiež hostinec so šindľovou strechou a murovaným komínom, s viacerými izbami, stajňou a voziarňou (priestorom na odloženie vozov).³²

Prvé vojenské (tzv. jozefínske) mapovanie, pri ktorom bolo – po prvýkrát – podrobne zmapované i územie dnešného Slovenska v mierke 1 : 28 800, sa v habsburskej monarchii zrealizovalo v rokoch 1769 – 1772 (vyhotovovali i opis krajinných daností), údaje sa následne dopĺňali začiatkom 80-tych rokov 18. storočia.

Udavské, na mape označené ako „Udva“, bolo od Rovného vzdialené trištvrte hodiny peši (1 hodina predstavuje asi 3,8 km), od Kamenice nad Cirochou hodinu a pol, od Lackoviec hodinu a štvrt, od Kochanoviec trištvrte hodiny, od Veľopolie trištvrte hodiny, od Lubiše hodinu, od Ohradzian 2 a trištvrte hodiny, od Sopkoviec 2 a štvrt hodiny a od Nižných Ladičoviec hodinu a trištvrte. Obec sa tiahla pozdĺž jednej cesty, dominantou celého okolia bol poľovnícky kaštieľ na kopci a murovaný kostol. Potok Udava s kamenistým korytom, široký 2 kroky (1 krok = približne 0,75 metra) a hlboký 2 viedenské stopy (1 viedenská stopa predstavuje 31,608 centimetra), tiekol pomimo obce a neďaleko udavského mlyna ústilo do rieky Laborec. V jarných mesiacoch rieka zvyčajne zaplavovala celú dolinu (a časť obce), čím bol na určitý čas znemožnený jej prechod.

V blízkosti Udavského bol situovaný i lesný porast, ktorý pozostával z vysokokmenných dubov.

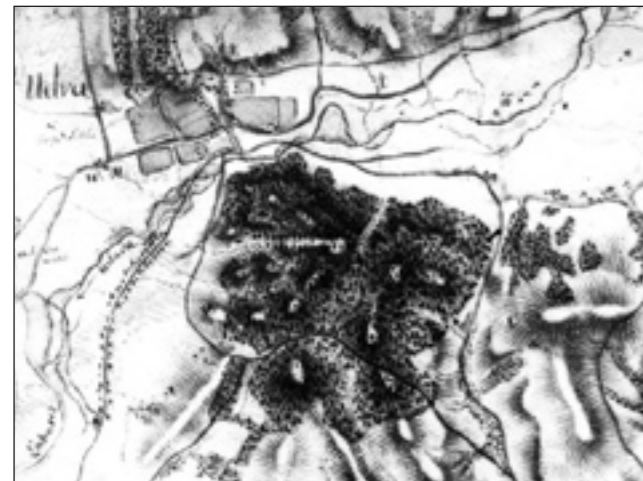

Erb rodiny Csáky

Pozdĺž toku Udavy, cez „Rachenovec“ a Vyšný Hrušov, viedla „dobrá“ poľná cesta z Humenného. Pri udavskom hostinci sa rozdeľovala – jedna časť smerovala do Velopolia a druhá do Hrušova. Cestná komunikácia do Kamenice nad Cirochou prechádzala „cez kopce“, potom sa vinula popri potoku „Rackowor“ a nakoniec vyúsťovala do hornej cesty. Táto cesta bola v prípade dlhodobých dažďov – kvôli hlinitému podložíu – „únavná“ a pre ťažké povozy zle prejazdna.³³

Detailnejšie informácie o zdroji obživy poddaných, o spôsobe ich života, o zvykoch i o poddanských povinnostiach nám prinášajú odpovede na deväťbodový dotazník z čias urbárskej regulácie (bola to jedna z najdôležitejších reforiem osvietenkej panovníčky Márie Terézie).

Dňa 11. júna 1772 navštívili Udavské dvaja stoliční konskriptori – Ludovít Sékeli (Székely) a Imrich Sentléleki (Szentléleky), na položené predpísané otázky odpovedali Pavol Dupak – richtár a Ján Šalata (Salata) i Juraj Šebeja (Sebelya) – prísazní. Z ich výpovedí sa môžeme napr. dozvedieť to, že so zemepánmi nemali spísaný žiadny urbár, ani žiadnu zmluvu či kontrakt – o urbári počuli len to, že sa nachádza u vrchnosti. Voči zemepánom mali pracovné, naturálne a peňažné povinnosti. „V čase nebohých grófov“ poddaní, ktorí vlastnili štvrtinu poddanskej usadlosti, odo dňa svätého Jána do dňa svätého Michala pracovali 1 deň so záprahom a 1 deň peši (kto mal väčšiu usadlosť, mal i väčšie povinnosti), od svätého Michala potom robotovali každý týždeň 3 dni so záprahom alebo pešky. V roku 1772 tieto pravidlá gróf Štefan Čáki zmenil. Poddaní boli 3 týždne oslobodení od robôt pre zemepána, štvrtý týždeň potom slúžili 3 dni so záprahom a 3 dni pešky (kto nevlastnil dobytok, robotoval peši celý týždeň). Želiari pracovali 1 deň pešky. Poddaní namiesto devätiny z úrody obilnín odovzdávali desatinu, zo strukovín neodvádzali nič. Z medu museli odovzdať desatinu, za každú včeliu rodinu platili po 6 grajciarov. Rovnakú sumu odvádzali i za plodné ovce a kravy, za neplodné zvieratá to boli len 3 grajciare. Za každú ročnú ošípanú mali platiť po 6 grajciarov a za štvrtinu poddanskej usadlosti 28 grajciarov. Poddaní, ktorí neprezimovali zemepánovu ovcu a zároveň vlastnili štvrtinu usadlosti, namiesto jej prezimovania odvádzali 30 grajciarov. Poddaní, vlastníci štvrtinu usadlosti, odovzdávali pol prešpor-

Obec na mape z prvého vojenského mapovania (rok 1782)

skej merice (asi 30 kilogramov) ovsu (od celej usadlosti to bolo jedno vrece), 3 hrste „lámaného“ konope, 3 lakte lanu, 3 sliepky, 20 vajec a jednu hus. Okrem toho museli 2-krát doniešť pre zemepána tzv. sviatočné drevo, štyria poddaní boli povinní doviezť pánom do Humenného voz dreva. Dedina dávala spolu dvoch baranov, 3 prešporské merice zrna, chmeľ, lieskovce, huby a platila 4 forinty a 30 grajciarov. Cirkevný desiatok – dežmu (desiatu časť úrody) poddaní z Udavského neodovzdávali, no zemepánovi namiesto deviatku odvádzali desiatu časť úrody.

Všetci poddaní z Udavského boli nevoľníkmi, čiže tzv. večnými poddanými (tvorili bezprávne obyvateľstvo). Vlastnili polovičné, štvrtinové i menšie usadlosti, v dedine sa v tom čase už nenachádzal žiadny vlastník celej usadlosti. V roku 1771 tu zostali 2 opustené štvrtinové usadlosti (sedliak – vlastník prvej – zomrel a jeho vdova pre chudobu pozemok opustila, druhá usadlosť tiež pripadla vdove, no tá sa vydala za iného obyvateľa a pozemok viac nepožadovala, a tak ho využíval zemepán). Dedinčania hospodárili trojpoľným systémom (polia mali rozdelené na 3 časti – na jednu časť siali jariny, na druhú oziminy a tretiu nechávali ležať úhorom). Úroda pšenice a iných druhov obilnín bola priemerná, zrno sa mlelo alebo v jednom tunajšom panskom mlyne (situovaný bol neďaleko obce), alebo v mlynoch v susedných dedinách. Lúky (ak ich nezaplavila voda) boli charakterizované ako „dobré“ (hospodárske zvieratá i hydina mali v chotári vhodné podmienky na pašu s dostatkom vody na napájanie), získavalo sa z nich kvalitné seno. Udavčania sa starali aj o svoje kapustové polia, záhradky pri domoch a o škôlky so sadenicami. Všetky domáce produkty, obilniny i hydinu dedinčania predávali na trhu v Humennom – v mestečku mohli tiež výhodne nakúpiť. Niektorí si peniaze zarábali aj rozvážaním – najmä vína, ktoré vozili do Poľska (Udavčania mohli dovážať i soľ zo Solivaru pri Prešove do Humenného – väčšinou im však chýbal potrebný dobytok a vhodné vozy).

Obydlia boli zhotovované z dreva – poddaní ho získavali (samozrejme – so súhlasom zemepána) z lesa, ktorý sa rozkladal asi 2 hodiny peši od obce (v okolí sa nachádzalo iba drevo, vhodné na kúrenie).

Najväčšie škody v katastri spôsobovala rieka Laborec a potok Udava – po dlhých a intenzívnych dažďoch sa ich vody zvyčajne rozliali po poliach (šestina miestnych pozemkov sa totiž nachádzala v ich blízkosti), zatopili aj osminu lúk.³⁴

Rozloha urbárskej pôdy, zaradenej do druhého bonitného stupňa, predstavovala v tomto období 238 hektárov (ha) – hospodárili na nej členovia päťdesiatich deviatich sedliackych a piatich želiarskych rodín (v Udavskom bývalo aj 6 podželiarskych rodín).³⁵

Poddaní netvorili jednoliatu sociálnu vrstvu – delili sa do troch základných skupín. Sedliaci boli zdaňovaní od usadlostí – teda od množstva polí a lúk, ktoré v obci prináležali k jednému domu s dvorom, záhradou a záhumním. Pôvodne išlo o taký kus pôdy, ktorý zabezpečoval obživu jednej rodiny (zahrnuté tu boli i predpísané dávky). Keďže populácia rýchlo rástla, usadlosti sa postupne začali deliť (na polovičné a menšie). V 18. storočí usadlosti (u nás nazývané ako „teleky“) už nebolo možné viac drobiť – „hlavou“ rodiny sa preto spravidla stal iba jeden

zo synov. Želiari (druhá vrstva poddaných, sociálne slabšia) nemali usadlostnú pôdu, resp. výmera pôdy neprevyšovala jednu osminu bežnej miestnej usadlosti. Bývali vo vlastnom dome s dvorom a záhradou, prípadne žili u cudzích (tu však mali vlastnú domácnosť), živili sa najmä nádenníckou prácou, chovom dobytku a povozníctvom (furmanstvom). Podželiari – posledná vrstva poddaných – nemali ani dom, ani vlastnú domácnosť, spravidla bývali u cudzích (tu pracovali za stravu, ošatenie a malú mzdu).

Tereziánsky urbár s novými, jednotnými povinnosťami poddaných voči vrchnosti bol pre obec Udavské vydaný v roku 1774. Sedliaci, vlastníci celú usadlosť, museli v prospech zemepána odpracovať 52 dní v roku so záprahom alebo 104 dní pešky. Okrem toho boli povinní zabezpečiť jednu siahu dreva na kúrenie a odovzdať 6 funtov priadze (1 funt predstavoval približne 500 gramov), jednu holbu masla (1 holba = 0,89 litra), dvoch kapúnov, 2 kurčatá, 12 vajec a deviatok z poľnohospodárskych plodín. Naturálne dávky mohli splácať aj v peniazoch. Za dom – bez ohľadu na veľkosť obrábaného pozemku – platili 1 zlatý ročne. Tunajší želiari mali pre zemepána odpracovať 18 dní peši a za dom platili polovicu zlatého.³⁶

V roku 1785 panovník Jozef II. (syn Márie Terézie) zrušil v Uhorsku nevoľníctvo, čím odstránil bezprávne postavenie poddaných a obnovil ich osobné slobody – mohli sa slobodne sťahovať, zakladať si rodiny, vykonávať pracovné činnosti, dávať deti do škôl, disponovať vlastným majetkom, zemepán ich nesmel z pôdy vyhnať ani usadiť v iných oblastiach. K vrchnosti tak boli poddaní viazaní už len ekonomicky, prostredníctvom prenájmu pôdy. Všetky ich povinnosti vymedzoval urbár – ďalšie práce od nich zemepáni už nesmeli vyžadovať (ak vrchnosť potrebovala niečo navyše, musela s poddanými uzavrieť zmluvu a riadne im zaplatiť dohodnutú čiastku).

Presné informácie o zložení obyvateľstva (o demografickej a sociálnej skladbe) a o počte domov nám podáva celokrajinský súpis (tzv. jozefínske sčítanie) z rokov 1784 – 1787. Vyčítať z neho môžeme to, že vlastníkom Udavského bol gróf Štefan Čáki, v obci vtedy žilo celkovo 634 ľudí (v 104 rodinách), stálo 93 domov a okrem poddaných tu býval aj farár (najpočetnejšiu skupinu poddanskeho obyvateľstva – v porovnaní s minulosťou – tvorili už želiarske rodiny, čo svedčilo o narastajúcej chudobe dedinčanov).³⁷

Z tohto obdobia (konkrétne z roku 1788) sa zachovala i pečať obce – je na nej vyobrazený poľovnícky motív (Heraldická komisia Ministerstva vnútra SR na jej základe schválila podobu súčasného obecného erbu – „v červenom štíte nad zelenou trávnatou pažitou sa nachádza zlatá jeleňa hlava s parohami a so zelenou listnatou vetvičkou v pysku“).³⁸

Významný historik Anton Sirmay (Szirmay) vo svojej latinsky písanej knihe o Zemplínskej stolici z roku 1803 v súvislosti s Udavským uvádza: „...katolícka farnosť, má 780 jutár, patrí grófovi Čákimu, ktorý si tu vybudoval letné sídlo a zvernica pre lesné zvieratá.“³⁹

Veľmi cenné informácie o obci nám prináša aj tzv. regnikolárny súpis z roku 1828. V tom čase v Udavskom bývalo celkovo 779 obyvateľov (759 katolíkov, traja evanjelici a 15 židov) a stálo 107 domov. „Hlavami“ tunajších rodín

boli Juraj „Antolyicko“, Michal „Balyasz“, Michal „Brilla“, Michal „Brilla“, Andrej „Brudnyák“, Andrej „Brudnyák“ starší, Michal „Brunyák“, Jozef „Bujatsko“, Michal „Bujatskó“, Štefan „Bujatsko“, Andrej „Dutkó“ ?, Michal „Dutkó“ ?, Jozef „Filip“ ?, Juraj „Galyicko“, Tomáš „Galyicko“, Ján „Gehaly“, Pavol „Gofus“, Štefan „Gofus“, Tomáš „Gofus“, Ján „Gresko“, Michal „Greskó“, Pavol „Gresko“, Michal „Hege-düs“, Andrej „Hrehov“, Andrej „Hudo“ ?, Andrej „Ivankó“, Andrej „Koromházs“, Jozef „Koromházs“, Juraj „Kurti“, Ján „Makaj“, Andrej „Makó“, Ján „Makó“, Andrej „Orendács“, Michal „Orendács“, Jozef „Polyásko“, Jozef „Saláta“, Juraj „Saláta“, Pavol „Saláta“, Pavol „Simko“, Ján „Slintsák“, Michal „Slintsák“, Ján „Slis“, Juraj „Stanyitsák“, Michal „Staszko“, Andrej „Stavnilyák“, Ján „Szintsák“, Pavol „Szintsák“, richtár Andrej „Szlintsák“, Ján „Tkatso“, Ivan „Urbán“, Ján „Vantsák“, Michal „Vojtko“ a židia „Hens. Naftu“ ? a „Maj. Draj“ (na prelome rokov 1811 – 1812 bývali v Udavskom členovia židovských rodín Moškovičovej – Moskovits a Engelovej).

V roku 1828 post richtára zastával Andrej „Szlintsák“, prísaznými boli Ján „Orendács“ a Pavol „Saláta“.⁴⁰

Gróf Štefan Čáki (? – 1808) s manželkou Júliou Erdődyovou (1747 – ?) nemali potomkov, preto zrejme v roku 1810 predali majetky v Udavskom Anne Sirmaiovej, rodenej Hal-lerovej (jej matka pochádzala z rodiny Čákiovcov).⁴¹ Anna Sirmaiová bola vlastníčkou Udavského ešte začiatkom druhej tretiny 19. storočia.⁴²

Náboženské pomery v okolí Humenného boli začiatkom 18. storočia – v porovnaní s predchádzajúcim obdobím – viac stabilizované.

Drevený katolícky kostol stál v Udavskom ešte v roku 1700.⁴³ Nový kostol, zasvätený Svätej Trojici, začali stavať o rok neskôr, na mieste starého malého kostolika, resp.

Regnikolárny súpis (rok 1828)

kaplnky (tento údaj je zaznamenaný v reprezentačnej publikácii, ktorá vyšla k 100-mu výročiu založenia Košického biskupstva).

Od začiatku 18. storočia do roku 1848 sa na poste správca rímskokatolíckej farnosti Udavské vystriedali Andrej Goday (uvedenú pozíciu zastával do roku 1703), Ján Horváth (pôsobil tu v roku 1704), Andrej Kučera – „Kucsera“ (v Udavskom účinkoval v rokoch 1705 – 1715), František Sklenár – „Szklenár“ (1715 – 1726), Juraj Jakubác – „Jakubác“ (1726 – 1732), Štefan Rehorovský (1732 – 1744), Jozef Matašovský – „Matyasovszky“ (1744 – 1751), Imrich Mosný – „Moszny“ (1751 – 1756), Ján Fric – „Fricz“ (1756 – 1769), Andrej Salóky – „Szalóky“ (1769 – 1783), Tomáš Keller (1783 – 1795), minorita P. Donát Kirner OFMConv. (1795 – 1798), Ján Špavelko – „Spavelko“ (1798 – 1805), Andrej Rác – „Rác“ (1805 – 1812), Anton Jelínek (1812 – 1832), Jozef Blanár (1832 – 1841) a Ladislav Zolner – „Zsolner“ (od roku 1841).⁴⁴

V roku 1710 gróf František Čáki daroval do novopostaveného kostola oltárny obraz.⁴⁵

Zo záznamov vizitácie (kontrolnej návštevy) jágerského biskupa Františka Barkóciho (Barkóczy) z leta 1749 sa dozvedáme, že v Udavskom vtedy bývalo 422 rímskokatolíkov (z toho 107 detí do prvého svätého prijímania), 45 gréckokatolíkov (z nich 11 detí), jeden evanjelik augsburského vyznania (luterán) a piati židia. Udavská farnosť bola rozsiahla – okrem farskej obce tu patrili filie Adidovce, Dedačov, Hankovce, Koškovce, Lubiša, Maškovce, Rovné a Veľopolie. Rímskokatolíci mali v každej zo spomínaných dedín prevahu (okrem filií Dedačov a Maškovce).

Podľa vizitačného zápisu dal nový kamenný farský kostol Najsvätejšej Trojice vybudovať gróf Peter Zičí

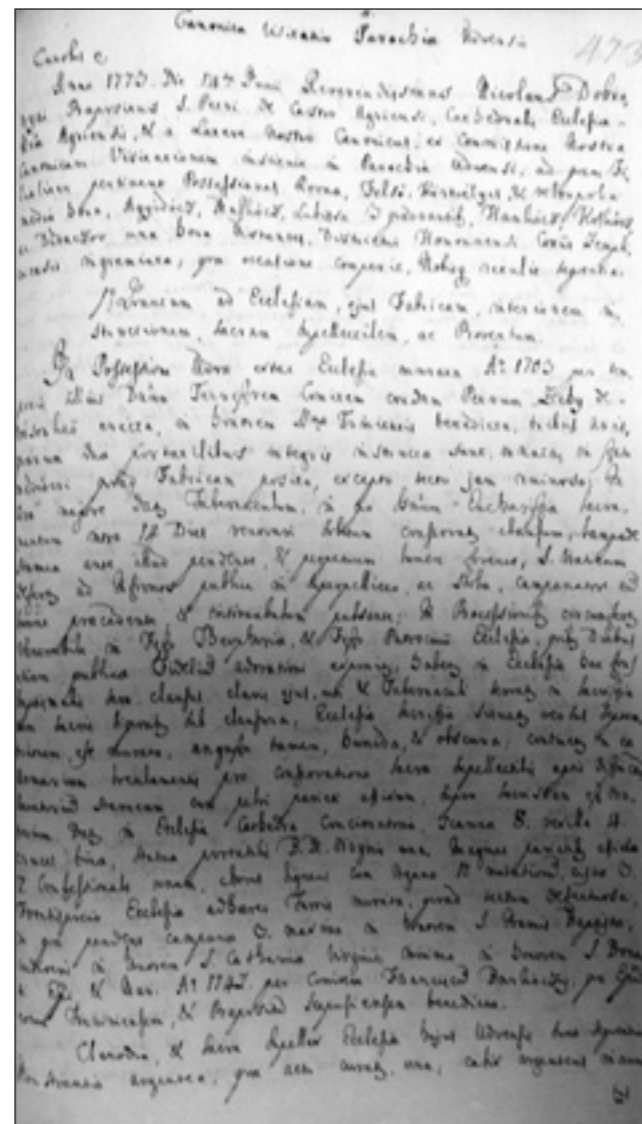

Erb rodiny Szirmay

„pred štyridsiatimi siedmimi rokmi“ (teda v roku 1702). V interiéri sa nachádzali 4 oltáre. Na hlavnom bol namalovaný obraz s motívom patrocinia (zasvätenia) kostola (túto maľbu spolu s oltárnym antependiom, kde sa vynímal obraz s rovnakým motívom, pre kostol zabezpečil František Čáki). Postranné oltáre boli zasvätené Panne Márii a Jánovi Krstiteľovi. Posledný oltár (s maľbami na dreve) sa pôvodne nachádzal v starom drevenom kostole – tu slúžil ako hlavný oltár.

Na počesť Najsvätejšej Trojice, v prvú nedeľu po Turicach, sa každoročne usporadúvali púte do Udavského – v procesiách sa ich zúčastňovali i veriaci z Dlhého nad Cirochou, Humenného, Papína a Sniny. Vo filiálnej obci Rovné sa púť konala na sviatok Narodenia Panny Márie (tomuto sviatku bol totiž zasvätený tunajší drevený filiálny kostol). Veriaci z udavskej farnosti sa – naopak – zúčastňovali púti do Humenného, Kamenice nad Cirochou a Ohradzian.⁴⁶

V roku 1773 farnosť Udavské navštívil jágerský biskup Karol Esterházi (Eszterházy). Záznamy z vizitácie hovoria o tom, že v obci stál „murovaný kostol Najsvätejšej Trojice, ktorý dal v roku 1703 postaviť zemepán Peter Zičí“.⁴⁷

Zápis o farnosti Udavské v kanonickej vizitácii (rok 1773)

V roku 1784 jágerský biskup obnovil lubišskú rímskokatolícku farnosť s filiami Dedačov, Hankovce, Koškovce (v dedine stál filiálny kostol), Krosana (išlo o osadu, resp. mlyn), Nižné Ladičkovce (aj tu sa nachádzal filiálny chrám) a Vyšné Ladičkovce. Pôvodná rozsiahla udavská farnosť tak prišla o väčšinu svojich filiálnych obcí⁴⁸ – i napriek tomu mala významné postavenie v celom regióne (svedčí o tom fakt, že v roku 1787 tu existovalo jedno z dvoch arcibratstiev v humenskom rímskokatolíckom dekanáte – „Arcibratstvo Božieho Tela“).⁴⁹

O niekoľko rokov neskôr bola udavská farnosť – v rámci humenského dekanátu a Zemplínskeho archidiakonátu – začlenená do novovytvorenej Košickej diecézy (v roku 1804 ju pápež vyčlenil z časti Jágerského biskupstva).

Vo Vyšnom Hrušove existovala v tom čase kaplánska stanica – v roku 1810 sa však pretvorila na samostatnú farnosť, čím udavská farnosť prišla o ďalšiu zo svojich filií.⁵⁰

Okrem rímskokatolíkov či evanjelikov bývali v Udavskom aj veriaci východného obradu.

V polovici 18. storočia navštívil uniatcké (neskôr sa zaviedlo pomenovanie gréckokatolícké) farnosti v Zemplínskej stolici mukačevský biskup Michail Manuel Olšavský. V okolí Udavského stáli v tom čase drevené uniatcké chrámy len v sídlach uniatckých farností – v Dedačove a Maškovciach.⁵¹

V roku 1792 sa o duchovné potreby jedenástich udavských uniatov staral kniaz Ján Kolesár – správca maškovskej farnosti (pre potreby fary odvádzali uniati z Udavského celkovo 25 grajciarov). Farnosť Maškovce mala vtedy 9 filií – Udavské bolo jednou z nich (filiou zostalo i v nasledujúcich storočiach).

O 14 rokov neskôr – v čase pôsobenia maškovského farára Juraja Mikuliča – počet uniatov v Udavskom klesol až pod číslo 10⁵² (pod touto hranicou sa pohyboval aj v nasledujúcom období).⁵³

OBEC V ROKOCH 1848 – 1918

Až do roku 1918 sa názov obce v písomnostiach uvádzal v podobách „Udva“, „Udawszke“, „Udwa“, „Udawské“ a dedina administratívno-správne patrila do humenského slúžnovského okresu Zemplínskej župy. Súčasnú pomenovanie obce – „Udavské“ – sa oficiálne zaviedlo v roku 1920.⁵⁴

V roku 1848 uhorský krajinský snem tzv. marcovými zákonmi zrušil poddanstvo a zaviedol do verejného života základné občianske slobody.

Následné pohyby zasiahli tiež všetky sféry života na vidieku. Urbárski roľníci sa zmenili na roľníkov, ktorí už hospodárili na vlastnej pôde – niektoré pozemky (napr. pasienky) užívali aj spoločne.

Šľachta si vlastníctvo pôdy udržala i naďalej a pozemky obhospodarovala vo vlastnej réžii – dovtedy existujúce panské hospodárske celky (majere) sa však postupne začali meniť na panské veľkostatky. Osobná závislosť bývalých želiarov, podželiarov a ďalších nemajetných ľudí sa tak postupne zmenila na závislosť ekonomickú – živili sa totiž námezdnou prácou práve na veľkostatkoch alebo službou u miestnych zemanov či bohatších gazdov (z tejto sociálnej

skupiny sa neskôr vytvorila vrstva deputátnikov – poľnohospodárskych robotníkov a nádeníkov).

V Zemplínskej župe – v porovnaní s inými časťami Uhorska – k zmenám dochádzalo len veľmi pomaly. Väčšia časť pôdy tu totiž bola rozdelená medzi množstvo samostatne hospodáriacich zemanov (každý mal iba nevelkú výmery).

Najväčším vlastníkom pozemkov v Udavskom zostala i v polovici 19. storočia Anna Sirmaiová, rodená Hallerová (podľa dobových záznamov mala v obci tiež „krásne obydlie“).⁵⁵ Jej potomkovia sa v miestnom kaštieli, resp. kúrii usadili trvalejšie – dňa 23. februára 1869 sa tu napr. narodila Alica Sirmaiová (neskôr – v roku 1899 – sa vydala za šľachtica Gedeona Radayho, zomrela v Budapešti v roku 1943).⁵⁶

Spoločenské postavenie jednotlivých obyvateľov v tom čase do veľkej miery ovplyvňovalo vlastníctvo majetku – na základe majetkového cenzu sa totiž prisudzovalo volebné právo (ešte neexistovalo všeobecné volebné právo). V roku 1861 bolo napr. v zozname voličov do uhorského snemu v Udavskom zapísaných 60 ľudí – 55 na základe určitej výšky majetku a piati podľa „starého práva“ (išlo o šľachtu) či vzdelanostného cenzu.⁵⁷

Najvýznamnejšiu udalosť druhej polovice 19. storočia, ktorá ovplyvnila vývoj celej krajiny, predstavovalo rakúsko-maďarské vyrovnanie z roku 1867 – to preme-

Alica Raday, rodená Szirmay

nilo dovtedy jednotnú rakúsku ríšu na federáciu dvoch rovnoprávných štátov – Rakúska a Uhorska.

Udavské si aj naďalej zachovalo svoj poľnohospodársky charakter.

Nové pracovné príležitosti pre tunajších obyvateľov prišla i výstavba železnice v období tzv. železničnej horúčky (prevádzka na trati Humenné – Medzilaborce, ktorá viedla aj cez chotár Udavského, začala 12. júna 1873).⁵⁸ V okolí sa tiež nachádzala sieť úzkokoľajných železníc (k najvýznamnejším patrila lesná železnička s rozchodom 760 milimetrov a pôvodne konským poťahom – jej hlavná trať viedla cez Kamenicu nad Cirochou).⁵⁹

Vďaka rôznym štatistikám a súpisom z posledných rokov 19. storočia poznáme veľmi dobre miestne demografické a hospodárske pomery.

V roku 1893 bolo v katastri Udavského ako veľkostatok (pozemkové vlastníctvo s celkovou rozlohou pôdy nad 100 katastrálnych jutár, pričom jedno katastrálne jutro – kj – predstavuje plochu 0,575 ha) charakterizované iba jedno hospodárstvo – Pavol Sirmaj tu vlastnil spolu 1 350 kj pôdy (z toho 509 kj tvoril les, 379 kj polia, 183 kj pasienky, 78 kj lúky, 12 kj záhrady a 189 kj predstavovala nevyužívaná plocha). Samotnej obci patrilo 345 kj – 129 kj tvorili pasienky, na 124 kj sa rozprestieral les, polia mali rozlohu 19 kj, záhrady 1 kj, nevyužívaná plocha zahŕňala 72 kj.⁶⁰

V dedine prevládali menšie gazdovstvá (ku koncu 19. storočia ich bolo vyše 140), pri hospodárení stále dominovala ručná práca. Roľníci využívali tiež konské, v menšej miere volské záprahy. V Udavskom gazdovia chovali dokopy 427 kusov hovädzieho dobytku, 86 koní, 104 ošipáných, 315 oviec, 1 149 kusov hydiny a vlastnili 46 včelích rodín, v sadoch pestovali celkovo 1 484 ovocných stromov (z toho najviac sliviek, menej hrušiek a jabloní).⁶¹

V roku 1900 v obci bývalo 799 obyvateľov. K slovenskej národnosti sa prihlásilo najviac Udavčanov – až 713, k maďarskej 66, k nemeckej 19 a jeden dedinčan bol „inej“ národnosti. V konfesionalnej štruktúre dominovali rímskokatolíci (631 obyvateľov), po nich nasledovali gréckokatolíci (113 dedinčanov), v obci žilo i 31 židov, 18 kalvínov a 6 luteránov. Prevažná časť Udavčanov sa živila poľnohospodárstvom, len niektorí pracovali v remese, obchode, resp. mali iné zamestnanie či povolanie. Vzdelanostná úroveň bola nízka – viac ako polovica obyvateľov dediny totiž nevedela ani čítať, ani písať.

Z celkového počtu 146 obytných domov bolo 62 príbytkov zhotovených z dreva, 80 z kameňa alebo tehly, 4 z válkov a žiadny z kombinovaného materiálu. Strecha bola v osemdesiatich dvoch prípadoch pokrytá slamou („župou“) a 64 príbytkov malo strešnú konštrukciu pokrytú dreveným šindľom, resp. drevenými doskami (škridlovú strechu nemal ani jeden dom).⁶²

Pokles počtu miestneho obyvateľstva medzi rokmi 1869 a 1880 (zo 786 ľudí na 743), resp. 1890 a 1900 (z 842 na 799) zapríčinilo vysťahovalectvo. Malo najmä ekonomické dôvody (viacnásobná neúroda, zadlžovanie, hlad a pod.) – oblasť východného Slovenska totiž patrila medzi najzaostalejšie regióny v rámci celého Uhorska. Emigrácia za „veľkú mláku“ – do Ameriky – pokračovala aj začiatkom 20. storočia. Časť vysťahovalcov sa po získaní peňazí vrátila domov a v dedi-

nách postupne vytvorila osobitnú sociálnu skupinu – tzv. „amerikánov“. Títo ľudia si stavali nové príbytky (tzv. domy „amerikánov“), od ostatných obyvateľov sa líšili aj obliekaním (hlavne deti).⁶³

V rokoch 1898 – 1918 do Spojených štátov amerických z nemeckých prístavov (Brémy a iné) odišli napr. títo Udavčania – Mária Bujačková (16-ročná), Andrej Dupak (25-ročný), Michal Dupak (32-ročný), Andrej Franko (20-ročný), Michal Haratim (18-ročný), Anna Medarová (30-ročná), Anna Medarová (37-ročná), Ján Šalata (35-ročný) a ďalší. V lodných dotazníkoch, ktoré americkí úradníci vypisovali ešte pred vstupom na pevninu, sa títo vysťahovalci hlásili prevažne za Slovákov.⁶⁴

Najneskôr od roku 1895 sídlil v obci notariát. Do obvodu jeho pôsobnosti patrili – okrem Udavského – i dediny Adidovce, Maškovce, Rovné, Velopolie a Vyšný Hrušov.⁶⁵

Notár – akási „predĺžená ruka štátu“ – mal veľmi dôležité postavenie. Úrad, ktorý riadil, viedol takmer celú agendu v danom obvode (na udavskom notariáte si obyvatelia napr. vybavovali svoje majetkovoprávne záležitosti). Notár sa zúčastňoval – ako riadny člen – aj zasadnutí obecného zastupiteľstva jednotlivých dedín, dohliadal na zákonnosť rozhodnutí samosprávy a spolu s richtárom a prisažnými tvoril užšie vedenie obce. Od 1. októbra 1895 mu pribudla ďalšia povinnosť – musel viesť i štátne matriky, a to rodnú, sobášnu a úmrtnú (dovtedy sa totiž viedli – na príslušných farských úradoch – len cirkevné matriky, štátne neexistovali).

Činnosť udavského notárskeho a matričného úradu riadil do roku 1912 notár Štefan Kula, potom ho vo funkcii vystriedal bývalý podnotár Herman Tobiáš.

Pavol Szirmaj (pravdepodobne rok 1894)

Udavské bolo aj sídlom poštového úradu, najbližší telegrafný úrad sa nachádzal v Humennom.⁶⁶

V priebehu druhej polovice 19. storočia prešla viacerými zmenami aj tradičná obecná samospráva – po zrušení poddanstva a po zániku zemepanských právomocí sa stala najnižšou jednotkou krajskej administratívy.

Najvyšší orgán obce predstavovalo obecné zastupiteľstvo (muselo mať minimálne 10 členov, jeho zloženie určovali vo voľbách plnoprávni obyvatelia dediny). Na čele zastupiteľstva stál richtár (v prípade neprítomnosti ho zastupoval podrichtár) – on tiež zvolával a viedol schôdze zastupiteľstva (riadne zasadnutia sa konali 2 razy do roka – vždy v jari a jeseni, mimoriadne podľa potreby).

Ďalším samosprávnym orgánom obce bolo obecné predstavenstvo – tvoril ho richtár, dvaja prisažní a notár, resp. pomocný notár. Schôdze predstavenstva, ktoré sa konali raz za štvrtrok, opäť zvolával a viedol richtár.

Prevahu v orgánoch obecnej samosprávy mali bohatí roľníci (gazdovia), členmi zastupiteľstva boli tiež príslušníci miestnej inteligencie (farár, učiteľ).

Richtár, zastupiteľstvo a predstavenstvo zabezpečovali zákonné fungovanie obecnej samosprávy a riadili život v dedine. Richtár tiež opatroval pečať, podpisoval úradné listiny, spolu s notárom každoročne vyberal dane a podával (v mene obce) úradné správy.

Od roku 1893 do roku 1917 sa na poste richtára Udavského vystriedali Štefan Komjathy (úrad zastával v rokoch 1893 – 1896), Michal Franko (richtárom bol v rokoch 1896 – 1899), Ján Šalata (na čele dediny stál v rokoch 1899 – 1903), Andrej Haratim („richtárčil“ v rokoch 1903 – 1905), Ján Šalata (samospráve predsedal v rokoch 1905 – 1907)

Tunajšia kúria (pred rokom 1914)

a Michal Medar (obec viedol v rokoch 1907 – 1917).⁶⁷

Náboženské pomery boli v tomto období pomerne stabilizované.

V polovici 19. storočia k fíliám udavskej rímskokatolíckej farnosti patrili „udavský mlyn“ (tu bývali štyria rímskokatolíci a jeden gréckokatolíci), „udavský hostinec“ (v tejto lokalite sa k rímskokatolíckemu vierovyznaniu hlásili dvaja obyvatelia) a obec Velopolie s vlastným kostolom.

Farnosť spravoval kňaz Ladislav Zolner, patrónkou udavského farského kostola bola Anna Sirmajová, rodená Hallerová. Tunajšia kaplnka sv. Donáta bola už v ruinách.

Pri farnosti zrejme existovala aj cirkevná ľudová škola – v roku 1851 sa totiž v súvislosti s Udavským spomína 38 žiakov.⁶⁸

V roku 1856 bol za nového správcu tunajšej farnosti vymenovaný Andrej Hámorský – „Hamorszky“, v rokoch 1877 – 1883 tento post zastával Andrej Lehocký – „Lehoczky“, v rokoch 1883 – 1889 tu pôsobil Ján Gáy a od roku 1899 vo farnosti účinkoval Vojtech Maďaraši – „Maďarassy“ (tentokrát mal veľmi dobrý vzťah s patrónskou rodinou, o čom svedčí aj strieborná krabička na „lahko vznetlivé sírové zápalky“, ktorú mu na Vianoce v roku 1896 daroval udavský zeman Pavol Sirmaj).⁶⁹ Najneskôr v roku 1915 biskup v Udavskom zriadil, resp. obnovil kaplánsku stanicu. V rokoch 1915 – 1918 tu postupne pôsobili kapláni Andrej Pavlis, Vendelín Genschur a Aurel Uhlárik. Dňa 23. apríla 1918 z udavskej farnosti odišiel Vojtech Maďaraši a za dočasného administrátora bol vymenovaný Aurel Uhlárik. Od 1. októbra 1918 sa novým správcom farnosti stal Dr. Štefan Hések.⁷⁰

V 70-tych rokoch 19. storočia sa najviac Udavčanov hlásilo k rímskokatolíckemu vierovyznaniu. V dedine tiež žilo 38 gréckokatolíkov, 30 židov (tí patrili do humenského rabinátu a matričného obvodu), 11 luteránov (prináležali do matkocirkevného zboru so sídlom v Kladzanoch) a traja kalvíni.⁷¹

Na začiatku 20. storočia k vzácnemu inventáru rímskokatolíckeho farského kostola patrili oltárny obraz z roku 1710 a strieborný pozlátený kalich z roku 1773 (dar grófa Štefana Čákiho). Okrem toho sa na oltároch, svietnikoch, večnej lampe a na obrazoch svätých nachádzali erby Drugetovcov, Zičiovcov a Čákiovcov (tieto darované predmety mali svedčiť o „horlivej viere a dobročinnosti“ patrónov chrámu).⁷²

Povinná šesťročná (od 6 do 12 rokov) školská dochádzka bola v Uhorsku zavedená v roku 1868. Táto zmena mala pozitívny vplyv na úroveň vzdelávania. V školách sa deti učili čítať, písať, počítať, osvojovali si tiež základy náboženstva. Vyučovanie začínalo i končilo modlitbou. Na písanie žiakom slúžili tabličky s grifitom (na jednej strane mali vodorovné riadky, niektoré z nich mali na druhej strane aj štvorčeky na počty). V školských miestnostiach sa kúrilo drevom – to prinášala školopovinná mládež. Učiteľ sa istý čas striedavo stravoval v domácnostiach svojich žiakov.

Až do roku 1918 bola školská dochádzka veľmi slabá – deti navštevovali vyučovanie iba v zime, lebo počas ostatných mesiacov museli pomáhať svojim rodičom pri poľnohospodárskych prácach.

Začiatkom 20. storočia miestnu cirkevnú ľudovú školu navštevovalo 132 žiakov. Na mieste učiteľov sa postupne

vystriedali Ján Sabo – „Szabo“ (v Udavskom pôsobil od roku 1897 do začiatku 20. storočia), Michal Vargovič – „Vargovics“ (žiakov vyučoval od začiatku 20. storočia do školského roka 1912/1913), Jozef Greškó – „Greskó“ (na poste učiteľa zotrval v rokoch 1913 – 1915) a Margita Balajthyová (do udavskej školy nastúpila v školskom roku 1915/1916).⁷³

V roku 1912 si občania Udavského na mieste starej školy vystavali novú školskú budovu.⁷⁴

Koncom 19. a začiatkom 20. storočia známy slovenský jazykovedec Samuel Czambel realizoval svoj rozsiahly výskum ľudovej reči v regióne východného Slovenska. Samozrejme, navštívil i okolie Humenného. Dôležitý materiál o sotáckom dialekte získal najmä v Dlhom nad Cirochou, Papíne a Udavskom (do obce zašiel 18. júla 1898, nárečový text mu v dome notára Štefana Kulu rozpovedala „staršia osoba“ – Anna Šalátová). Po rozbere získaných poznatkov došiel Samuel Czambel k záveru, že Sotákov volajú tak preto, lebo namiesto „co“ vyslovujú „so“.⁷⁵

V lete 1914 začala prvá svetová vojna, mobilizácia prebehla i v Rakúsko-Uhorsku. Územie dnešného Slovenska predstavovalo dôležitú oblasť – viedli tadiaľ totiž dôležité železničné trate, po ktorých prebiehalo zásobovanie, dopĺňovanie bojujúcich armád či odsun ranených (v jeseni 1914 bola napr. stanovená výkonnosť železničných staníc – na humenskú železničnú stanicu tak pripadlo 6 transportov denne). Svedkom bojov sa v rokoch 1914 – 1915 stalo aj severovýchodné Slovensko (nemým výkričníkom nezmýselnosti vojny až do dnešných dní zostalo niekoľko desiatok či stoviek vojnových hrobov, ktoré sú roztrúsené po dedinách i mestách tohto kraja – v blízkej dedine Kamenica nad Ciro-

chou sa napr. nachádza 58 vojenských hrobov, kde je spolu pochovaných 112 padlých).

Jar 1915 priniesla pre ruské vojenské jednotky pohromu – rakúsko-uhorská a nemecká armáda ich každým dňom stále viac a viac vytlačali smerom na sever, čím sa vojnové operácie postupne dostávali mimo územia dnešného Slovenska.

Celková sociálno-ekonomická situácia obyvateľstva Rakúsko-Uhorska bola počas vojny veľmi zlá – zásobovanie potravinami viazlo, ceny rástli rýchlym tempom. Z obchodov zmizlo pomaly všetko – múka, masť, cukor, textil, obuv i petrolej. Prekvital „čierny obchod“. Väčšina mužov bola mimo domova – na frontoch, množstvo pôdy nemal kto obrábať. Breno prác na gazdovstvách tak museli niesť ženy a deti. V lete 1915 sa k tomu pridružili aj rekvirácie obilia, zemiakov, dobytky – situácia sa ešte viac zhoršila.

Na Slovensku – ako dôsledok vojny – zostali tiež tisícky zajatcov najmä z radov ruskej armády. Úrady ich využívali ako lacnú pracovnú silu – keďže robili dobre, medzi ľuďmi bol o nich veľký záujem.⁷⁶

V Udavskom v tomto období pracovali aj talianski zajatci – budovali veľkú parnú pílu.⁷⁷

Dr. Martin Molnár
historik

Zemplínske múzeum Michalovce

Mgr. Matej Starják
regionálny historik

Farár Vojtech Madarassy (pred rokom 1916)

Kaplán Vendelín Genschur (rok 1916)

POZNÁMKY

1. Franko, M.: Bolo Udavské obývané už v praveku? In: Podvihorlatské noviny z 12. novembra 1970; Gačková, L. (Zost.): Archeologické dedičstvo Zemplína. Pravek až včasný stredovek. Michalovce 2004, s. 203.
2. Uličný, F.: Dejiny osídlenia Zemplínskej župy. Michalovce 2001, s. 556.
3. Lenčíš, Š.: Šlachtický rod Drugetovcov z Humenného. Humenné 2003, s. 21; Sedlák, V. (Zost.): Regesta diplomatica nec non epistolaria slovaciae II. Bratislava 1987, s. 137.
4. Beňko, J.: Osídlenie severného Slovenska. Košice 1985, s. 253; Uličný, F.: c. d., 2001, s. 556; Vlastivedný slovník obcí Slovenska III. Bratislava 1978, s. 214.
5. Lenčíš, Š.: c. d., 2003, s. 18-23.
6. Beňko, J.: c. d., 1985, s. 253.
7. Sedlák, P.: Dejiny Košického arcibiskupstva III – Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva (od počiatkov do roku 1804). Košice – Prešov 2004, s. 31, 32.
8. Beňko, J.: c. d., 1985, s. 251; Bodnárová, M.: Humenné v stredoveku. In: Fedič, V. (Zost.): Dejiny Humenného. Humenné 2002, s. 47; Historický ústav (HÚ) Slovenskej akadémie vied (SAV) Bratislava, Trochta, J.: Zoznam stredovekých fár na Slovensku. XVII. Zemplínska stolica (rukopis), 1968, s. 1-58; Sedlák, P.: c. d., 2004, s. 57.
9. Uličný, F.: c. d., 2001, s. 556.
10. Hudák, J.: Patrocíniá na Slovensku. Bratislava 1984, s. 157, 278.
11. Adalékok Zemplén vármegye történetéhez 9/1898 – 5/1899; Uličný, F.: c. d., 2001, s. 556, 557.
12. Adam, J.: Humenské panstvo. In: Fedič, V. (Zost.): c. d., 2002, s. 67-72.
13. Tamže, s. 69.
14. Kočíš, G.: Erb Zemplínskej župy. In: Slovenský východ 3 (22), 12. február 1993, č. 35, s. 5; Žudel, J.: Stolice na Slovensku. Bratislava 1984, s. 160-163.
15. Uličný, F.: Reformácia v Zemplínskej stolici v 16. až 18. storočí. In: Acta Collegii Evangelici Prešovensis II – Uličný, F. (Zost.): Dejiny reformácie na východnom Slovensku. Prešov 1998, s. 134.
16. Lenčíš, Š.: Reformácia na panstve Drugetovcov v Zemplínskej stolici. In: Verba theologica 4, č. 8, 2005, s. 55-60.
17. Uličný, F.: c. št., 1998, s. 134; Zoványi, J.: Protestáns lelkészek nyugtatványai régi tizedjegyzékek mellett. In: Magyar protestáns egyháztörténeti adattár, XIII, 1929, s. 138.
18. Bodnárová, M.: Humenné v stredoveku. In: Fedič, V. (Zost.): c. d., 2002, s. 58; Stolárik, S.: Humenské kolégium a traja košickí mučeníci. Humenné 1995, s. 21-23, 36, 37.
19. Sedlák, P.: c. d., 2004, s. 135.
20. Uličný, F.: c. d., 2001, s. 557.
21. Sedlák, P.: c. d., 2004, s. 166.
22. Tamže, s. 168.
23. Rábik, V.: Rusíni a valaské obyvateľstvo na Slovensku v stredoveku. In: Historický časopis 53, č. 2, 2005, s. 217-240.
24. Adam, J.: Humenské panstvo. In: Fedič, V. (Zost.): c. d., 2002, s. 67; [http://www.arcanum.hu/mol/ \(UC 31:4\) Libise 1631](http://www.arcanum.hu/mol/ (UC 31:4) Libise 1631).
25. Meszáros, K.: Zemplén vármegye katonai összeírása 1704-ben. In: Zemplén népessége települései. Sárospatak 1999, s. 112-238.
26. <http://genealogy.euweb.cz/hung/zichy2.html>
27. [http://www.arcanum.hu/mol/ \(1715 Udavské\); Magyarország népessége a pragmatika sanctio korában 1720-21. Budapest 1896, s. 183, 188](http://www.arcanum.hu/mol/ (1715 Udavské); Magyarország népessége a pragmatika sanctio korában 1720-21. Budapest 1896, s. 183, 188).
28. Adam, J.: Smery útekov poddaných z humenského panstva v 1. polovici 18. storočia. In: Kónya, P. – Matlovič, R. (Ed.): Obyvateľstvo Karpatskej kotliny. Prešov 1997, s. 29, 35.
29. Bel, M.: Zemplínska a Užská stolica. Preklad z jazyka latinského. Bratislava 1999, s. 37, 198, 219.
30. Lenčíš, Š.: c. d., 2003, s. 140.
31. Tamže, s. 140; <http://genealogy.euweb.cz/hung/zichy2.html>
32. Adam, J.: Humenské panstvo. In: Fedič, V. (Zost.): c. d., 2002, s. 72.
33. Csorba, C.: Zemplén vármegye katonai lérása (1780-as évek). Miskolc 1990, s. 160; Klein, B.: Významné mestá na tajných mapách 18. storočia. Bratislava 2003, s. 13-20, 31.
34. Takács, P. – Udvari, I.: Zemplén megyei jobbágy – vallomás az úrbérrendezés korából I. Nyíregyháza 1995, s. 252, 305.
35. Špiesz, A.: Feudálna ekonomika a societa na východnom Slovensku za vlády Márie Terézie a Jozefa II. (rukopis, b. r.), s. 384.
36. HÚ SAV Bratislava, Tereziánsky urbár Udavské (mikrofilm).
37. Az első magyarországi népszámlálás (1784 – 1787). Budapest 1960, s. 282, 283.
38. Heraldický register Slovenskej republiky I. Martin 2000, s. 221.
39. Szirmay, A.: Notitia topographica, politica inlyti comitatus Zempleniensis. Budae 1803, s. 363.
40. Goldberger, I.: Zemplénvármegyei zsidó családfók az 1811-12. években. In: Adalékok Zemplénvármegye történetéhez 5 – 8. Sátoraljaújhely 1911, s. 225; Nagy, L.: Notitiae politico-geographico-statisticae inlyti regni hungariae. Budae 1828,

- s. 451; Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, Zemplínska župa 1828 (CD). <http://genealogy.euweb.cz/hung/csaky2.html>; <http://genealogy.euweb.cz/hung/haller2.html>
42. Fényes, E.: Magyar országnak statistikai és geographiai III. Pest 1837, s. 437.
43. Dongó, G.: A Zempléni templomok állattárol és javardalmairól szólo püspöki jelentés 1700-ból. In: Adalékok Zemplénvármegye történetéhez 2. S.-A.-Újhely 1914, s. 155.
44. A kassai százéves egyházmegye... II. Kassa 1904, s. 579; Čizmár, M.: Dejiny Košického arcibiskupstva II – Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva. Košice – Prešov 2004, s. 159.
45. A kassai százéves egyházmegye... II. Kassa 1904, s. 578-560 (poznámka autora – nový kostol sa začal stavať pravdepodobne v roku 1701).
46. Zemplínske múzeum (ZM) Michalovce, Protocollum Canonicae Visitationis Anno Dni 1749 peractae, Pars Posterior, Districtum Homonnensem complectitur (xerokópia), s. 100-113.
47. Sedlák, P.: c. d., 2004, s. 234, 235.
48. Štátny archív (ŠA) Prešov, fond Drugeth Humenné (DH), Kanonická vizitácia farnosti Lubiša z roku 1818, inv. č. 411/8, sign. A-221; Zubko, P.: Vývoj cirkevnej organizácie v Košickej diecéze (1804 – 2005). Košice 2006, s. 143 (autor uvádza rok 1784, resp. 1785).
49. Sedlák, P.: c. d., 2004, s. 239.
50. Zubko, P.: c. d., 2006, s. 32-36, 203, 204.
51. Hadžega, V.: Dodatky do istoriji Rusynov i ruskych cerkvej v byv. župe Zemplinskoi. In: Naukovij zbirnyk tovarystva Prosvita v Užhorodi 10. Užhorod 1933 – 1934, s. 83-86.
52. A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészségeinek 1806. évi összeírása. Nyíregyháza 1990, s. 144; Bednász, I. – Koi, I.: A munkácsi görögkatolikus egyházmegye lelkészségeinek 1792. évi katalógusa. Nyíregyháza 1994, s. 101.
53. Schematismus v. c. graeci ritus catholicorum dioecesis eperiesiensis 1840. Eperies 1840, s. 124.
54. Majtán, M.: Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov. Bratislava 1972, s. 433.
55. Fényes, E.: Magyarország geographiai szótára IV. Pest 1851, s. 227.
56. <http://genealogy.euweb.cz/hung/raday2.html>
57. Borsod-Abauj-Zemplén Megyei Levéltár (BAZML), Udavské – súpis voličov z roku 1861.
58. Krejčířík, M.: Po stopách našich železníc. Praha 1991, s. 80, 99, 100, 271.
59. Příbyl, J.: Vihorlatské vrchy a lesná železnica I. In: Tulák po dráhach č. 16, s. 13.
60. Magyarország földbirtokosai. Budapest 1893, s. 861.
61. A magyar korona országinak mezőgazdasági statisztikája I. Budapest 1897, s. 414-417.
62. A magyar korona országinak 1900. évi népszámlálása I. Budapest 1902, s. 266, 267.
63. Tajták, L.: Východoslovenské vstavaholectvo do prvej svetovej vojny. In: Nové obzory 3, 1961, s. 221-247; Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava 1978, s. 214.
64. www.ellisland.org
65. Jekelfalussy, J.: Magyarország helységnevtára. Budapest 1895, s. 183.
66. Jekelfalussy, J.: A magyar korona országinak helységnevtára 1898. Budapest 1898, s. 425; Jekelfalussy, J.: Magyarország helységnevtára. Budapest 1895, s. 183; Zemplén naptára. S.-A.-Újhely 1896 – 1917.
67. Zemplén naptára. S.-A.-Újhely 1896 – 1917.
68. Schematismus v. c. dioecesis cassoviensis 1851. Cassovia 1851, s. 124.
69. A kassai százéves egyházmegye... II. Kassa 1904, s. 579; ZM Michalovce, prir. č. ZM 1971/00080.
70. Lenčíš, Š.: Dejiny Košického arcibiskupstva VII – Katalóg Košickej arcidiecézy. Košice – Prešov 2006; Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska, s. 1059; Schematismus v. c. administrationum apostolicarum cassoviensis, rosnaviensis et satmariensis in Slovachia. Prešov 1943, s. 237, 255.
71. Dvortsák, J.: Magyarország helységnevtára (ortlexicon von Ungarn). Várkony 1877, s. 839.
72. A kassai százéves egyházmegye... II. Kassa 1904, s. 578-580.
73. Tamže, s. 859; Zemplén naptára. S.-A.-Újhely 1896 – 1917.
74. www.udavske.sk
75. Czambel, S.: Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Turčiansky Svätý Martin 1906, s. 384 (v knihe je publikovaný celý autentický text z Udavského, ktorý bol zapísaný dňa 18. júla 1898); Uhlár, V.: Samo Czambel a jeho objavovanie východnej slovenčiny. In: Nové obzory 29, 1987, s. 233, 234.
76. Slepcev, I.: Prvá svetová vojna na východnom Slovensku. In: Prvá svetová vojna. Pozabudnuté cintoríny. Svidník 2005, s. 16, 39, 40, 109.
77. www.udavske.sk

OBEC V ROKOCH 1918 – 2007

Obec leží na východnom Slovensku – konkrétne v južnej časti Nízkych Beskýd, na sútoku riek Uda a Laborec. Jej oficiálny názov v podobe „Udavské“ sa ustálil v roku 1920. V súčasnosti dedina – v rámci okresu Humenné – administratívno-správne patrí do Prešovského kraja.

Symbole Udavského (schválené Heraldickou komisiou pri Ministerstve vnútra SR a obecným zastupiteľstvom), ktoré dňa 11. septembra 1999 pri slávnostnej bohoslužbe v tunajšom rímskokatolíckom kostole posvätil kardinál Jozef Tomko, vychádzajú z motívu na odtlačku pečate z druhej polovice 18. storočia. Erb Udavského tvorí „v červenom štíte nad zelenou trávnatou pažitou zlatá jelenia hlava s parohami a so zelenou listnatou vetvičkou v pysku“. Vlajka obce pozostáva z pozdĺžnych pruhov bielej, žltej, zelenej a červenej farby.

Odtlačok pôvodného obecného pečatidla z druhej polovice 18. storočia (hore) a súčasná podoba obecnej pečate (dole)

SPOLOČENSKO-POLITICKÉ UDALOSTI V OBCI V ROKOCH 1918 – 2007

Hoci boje prvej svetovej vojny bezprostredne zasiahli iba malú časť územia dnešného Slovenska, ich dôsledky pocítili všetci – zvlášť tí, ktorí obývali už predtým hospodársky zaostale oblasti (medzi také patrila i severovýchodná časť Karpát s obcou Udavské).

Po skončení vojny v roku 1918 sa mnohonárodnostná rakúsko-uhorská monarchia rozpadla a vzniklo niekoľko nástupníckych štátov – medzi nimi aj Československá republika (ČSR).

V čase existencie ČSR bolo Udavské známe predovšetkým svojou veľkou parnou pilou – jej majiteľom bol žid Heildelberk z Budapešti. Pracovalo tu vyše 200 robotníkov nielen zo samotnej dediny, ale tiež z Poľska (tí boli ubytovaní v osobitných domoch). Pila spracovávala drevo na stoličky, vyrábali sa šindle, parkety a rôzne iné drevené výrobky. Guľatinu k pile dopravovali z lesa na malých vagónoch úzkokoľajnej železničky (tá viedla zo železničnej stanice v Udavskom až do Adidoviec, jej majiteľom bol p. Harmath), po trati premávali aj 2 osobné vozne pre robotníkov. Medzi vlastníkom pily a železničky však často dochádzalo k sporom.

Pila bola neskôr odpredaná ďalšiemu podnikateľovi z obce Jablň. Postupujúcemu úpadku nezabránil ani pán Komjati z Udavského – nasledujúci majiteľ, a tak bola v roku 1934 prevádzka ukončená a stroje rozpredané. Podobný osud stihol i železničku – „koľajku“.

V 40-tych rokoch bola síce na rovnakom mieste postavená nová pila, tá sa však rozmermi nedala s tou starou ani porovnať. Záznam v kronike hovorí, že v roku 1948 tu pra-

Parná pila (medzivojnové obdobie)

covalo 14 robotníkov, dvaja vedúci a v prevádzke sa zhotovovali nôžky do stoličiek rôzneho druhu (hotové výrobky boli potom odosielané odberateľovi do Turčianskeho Svätého Martina).

V roku 1918 dal v Udavskom mlynár Šafránek z Velopolia postaviť moderný mlyn. Bol projektovaný na umelý pohon – mal totiž 4 valce, poháňané parou (motor sa do dnešných dní zachoval ako technická pamiatka – je umiestnený v parčíku v centre dediny). V roku 1946 pri mlyne vznikol „gáter“, kde sa rezalo drevo na dosky.

Počas účinkovania farára Dr. Štefana Héseka (1918 – 1939) boli v Udavskom dokončené viaceré stavby – v roku 1927 rímskokatolícky kostol, v roku 1936 fara a v roku 1938 rímskokatolícky kultúrny dom.

V obci i po roku 1918 fungoval poštový úrad – umiestnený bol v susedstve notárskeho úradu, v dome Jozefa Šafránka.

Do roku 1945 bolo Udavské sídlom notárskeho úradu – do obvodu pôsobnosti tunajšieho notára patrili (okrem sídelnej obce) i okolité dediny Adidovce, Lubiša, Maškovec, Nižné Ladičkovce, Rovné, Velopolie, Vyšné Ladičkovce a Vyšný Hrušov. Vedúcim notárskeho úradu bol do roku 1931 Ján Karel, potom ho vo funkcii vystriedal Ferdinand Nyulassy.

Do života obyvateľov po roku 1939 opäť zasiahli vojnové udalosti.

V lete 1941 prechádzali cez Udavské nemecké vojenské kolóny, ktoré boli súčasťou plánovaného útoku na Sovietsky zväz.

Občania židovského pôvodu (podľa sčítania obyvateľstva z roku 1940 ich v dedine bývalo 26) trpeli asi najviac – v jari 1942 boli sústreďovaní a následne deportovaní do koncentračných táborov. Zlikvidovali sa tiež ich obchody – obchod s handrami Bernáta Ickoviča a mäsiarstva Jakuba Ehrenreicha a Leopolda Rozewassera.

V roku 1944 (v čase Slovenského národného povstania) v okolitých lesoch pôsobili partizáni (tunajší ľudia ich veľmi často zásobovali potravinami) – v obci sa preto zdržiavali nemeckí vojaci, v starej škole bola umiestnená poľná nemocnica.

Udavské bolo viackrát bombardované – zaznamenali sa nielen straty na majetku, ale aj na životoch dedičanov (zahynuli p. Kralčina a p. Šalata).

Dňa 25. októbra 1944 dali nemeckí vojaci príkaz na eva-

Lokomotíva úzkokoľajnej železničky

kuáciu dediny – ľudia sa spočiatku bránili, no nakoniec museli poslúchnuť.

Obec bola oslobodená sovietskou Červenou armádou dňa 26. novembra 1944 v ranných hodinách (túto udalosť pripomína pamätná tabuľa, ktorú odhalili v roku 1974 na budove dnešného obecného úradu). V dedine sa potom usadilo asi 10 000 sovietskych vojakov, ktorí sa chystali na útok na Krakov.

Po skončení vojny v máji 1945 sa domov začali vracat všetci evakuovaní. V nasledujúcich týždňoch a mesiacoch – v rámci boja proti banderovcom (bývalým príslušníkom Ukrajinskej oslobodzovacej armády) – bola v Udavskom umiestnená jednotka motorizovaného práporu „automatčikov“.

V roku 1945 boli notárske úrady zrušené a nahradili ich Obvodné úrady Miestnych národných výborov (OÚ MNV), ktorých úlohou bolo koordinovať činnosť MNV jednotlivých obcí obvodu.

Prvým predsedom MNV v Udavskom sa stal Andrej Dolobáč – vo funkcii však pôsobil iba krátko. Do kresla predsedu potom zasadol Juraj Fic (kandidát Komunistickej strany Slovenska).

V decembri 1947 bola v Udavskom zriadená stanica Sboru národnej bezpečnosti (SNB) – funkciu jej prvého veliteľa zastával vrchný strážmajster Juraj Šupej (ako stanicu Verejnej bezpečnosti ju zrušili až v roku 1983).

Po februárových udalostiach roka 1948 moc v štáte prebrali komunisti.

Prvé Jednotné roľnícke družstvo (JRD) v Udavskom vzniklo – na podnet Juraja Fica – v roku 1950. Nedokázalo však prekonať počítačové ťažkosti a o 3 roky neskôr sa rozpadlo. Celooobecné JRD bolo opätovne založené v roku 1959.

Oblasť poľnohospodárstva zasiahla veľmi výrazne zmenou spoločensko-politickej situácie po roku 1989 – transformáciou prešlo i miestne družstvo (v roku 1991 sa odčlenilo od JRD Rovné, v súčasnosti je v zániku).

V roku 1951 bola obec napojená na rozvod elektriny, v septembri toho istého roka začal vysielat obecný rozhlas.

V jeseni 1952 sa započalo s výstavbou „hasičského domu“ – o rok neskôr boli stavebné práce ukončené a budova sa odovzdala do užívania (veľkú zásluhu na tom mal Viktor Suško – predseda MNV od roku 1951).

Pre rozvoj Udavského bolo tiež významné lesné hospo-

Mlyn

dárstvo.

Po roku 1948 došlo k poštátneniu lesov. Na území dnešných okresov Humenné, Snina a Medzilaborce vznikol Vihorlatský a Laborecký lesný priemysel – Udavské vtedy patrilo pod správu Lesného závodu Zubné vo Vihorlatskej oblasti. V roku 1955 správa lesného hospodárstva preniesla svoje sídlo do Udavského (prvým riaditeľom sa tu stal Anton Zuščák) a v dedine dala pre svojich zamestnancov postaviť „dvojdomky“ (do užívania boli odovzdané ešte v roku 1955). V roku 1957 vznikol Lesný závod Udavské – ten sa neskôr (1. januára 1973) zlúčil s Lesným zárodom Medzilaborce. Dňa 1. januára 1998 bola založená Správa lesov Udavské – Lesy Prešov, š. p. (organizácia vznikla zlúčením bývalej Lesnej správy Udavské a Lesnej správy Nižná Jablonka, post riaditeľa obsadil Ing. Miroslav Brečka).

Prvý januárový deň roka 2000 sa ústredím štátnych lesov stali Lesy SR so sídlom v Banskej Bystrici, nižšie orgány predstavovali odštepne závody. Lesná správa Udavské bola začlenená do odštepného závodu so sídlom vo Vranove nad Topľou, funkciu vedúceho zastáva Ing. Karel Lang.

Po roku 1989 bola časť lesov prinavrátená pôvodným vlastníkom. V Udavskom do dnešných dní pôsobia tieto spoločnosti: Panská lesná a pasienková spoločnosť, Lesné spoločenstvo Huľovská, Urbariát – lesná, poľná a pasienková spoločnosť a Potôčky – pozemkové spoločenstvo.

Prvá stála ambulancia lekára v obci – v priestoroch kultúrneho domu – bola zriadená v roku 1955 (ordinovať v nej začal MUDr. Imrich Farkaš). O 7 rokov neskôr bola odovzdaná do užívania nová budova zdravotného strediska, kde pôsobilo niekoľko lekárov.

V súčasnosti v dedine neordinuje žiadny lekár.

Životnú úroveň obyvateľov Udavského postupne zvyšovala i ponuka rôznych služieb – v roku 1956 tu bolo napr. zriadené holičstvo, v decembri toho istého roka pribudla predajňa mäsa. Veľký význam malo aj zriadenie miestneho hospodárstva – išlo napr. o objednávanie krmovinových zmesí, o výrobu tvárnic, betónových rúr a pod.

V rámci „akcie Z“ sa v roku 1960 postavila nová budova MNV, o rok neskôr začali práce na výstavbe obchodného centra (do prevádzky bolo odovzdané v roku 1963). Fázou rekonštrukcie prešlo pouličné osvetlenie – v roku 1966 boli klasické svietidlá vymenené za neónové.

V januári 1968 sa rozbehla výstavba miestneho vodovo-

du (jeho dokončenie v roku 1976 vyriešilo dlhodobý problém so zásobovaním obce pitnou vodou).

Združený dom služieb bol do užívania odovzdaný v roku 1969 – dnes v ňom sídli obecný úrad, pošta, telekomunikácie, knižnica a kultúrne stredisko.

V roku 1971 sa začala realizácia 1. etapy výstavby kanalizácie.

S postupným nárastom počtu obyvateľstva pribúdalo aj detí – kapacitné problémy starej školy vyriešila až výstavba novej budovy školy a materskej školy.

Vývoz tuhého komunálneho odpadu (TKO) je organizovaný od roku 1979 – zlepšilo sa tým najmä životné prostredie v dedine (separovanie odpadu sa rozbehlo v roku 2004).

V roku 1981 bola zhotovená lávka cez rieku Udavu (starý most bol totiž zničený), v tom istom čase sa rozbehli i práce na úprave areálu tunajšieho cintorína.

V roku 1983 vznikol v obecnom katastri agrochemický podnik, ktorý zabezpečoval služby poľnohospodárom z okolia – v 90-tych rokoch však zanikol.

V roku 1985 boli dokončené chodníky popri štátnej ceste (v dĺžke 1 700 metrov), o 3 roky neskôr sa v dedine dobudoval Dom smútku.

V 80-tych a 90-tych rokoch služby obyvateľom (v rôznych oblastiach) poskytovala Drobná prevádzkareň pri MNV – kvôli nerentabilite však bola zrušená.

Bytový fond v obci sa rozrástol vybudovaním bytových jednotiek pre družstevníkov a pracovníkov lesného závodu.

Koncom roka 1989 došlo k zmene spoločensko-politického smerovania krajiny. Uvoľnil sa ideologický tlak, ľudia mohli opätovne súkromne podnikáť.

Prvé roky po „nežnej revolúcii“ boli v Udavskom späté s realizáciou dvoch finančne veľmi náročných akcií – s výstavbou rozvodov zemného plynu a s budovaním kanalizačnej siete (celkové náklady predstavovali 19 332 000 korún). Komplikovaná bola aj výstavba skládky TKO „Janov dol“ (obecný úrad nedisponoval dostatočným množstvom finančných prostriedkov na jej dokončenie, preto ju odpredal podniku Chemes Humenné).

V roku 1996 bola vybudovaná cesta ku kostolu.

V rokoch 1997 – 2001 ponuku služieb obyvateľstvu obohatila lekáreň – pre stratovosť ju však zatvorili.

V období od roku 1998 do roku 2002 obecná samosprá-

Pamätná tabuľa na budove obecného úradu

Budova lesnej správy

va svoju pozornosť zamerala na rozšírenie kanalizačnej siete (do lokality „Zamajir“), vodovodnej siete (do „Veského“) a elektrickej siete. Na rozvod zemného plynu bol napojený kultúrny dom a obecný úrad, zrekonštruoval sa miestny rozhlas, zmodernizovali viaceré objekty. Koncom roka 2002 začala úprava miestnych komunikácií.

V rokoch 2003 – 2006 pokračovali práce na obnove obecných komunikácií, upravila sa cesta ku kostolu a vyhlbila odvodňovacia priekopa „Žrgloš“. Samospráva dala vytvoriť odychovú zónu pri rieke Udava, rozšíril a splynofikoval sa Dom smútku, obecná kanalizačná sieť bola napojená na prečerpávaciu stanicu ČOV. Určité stavebné úpravy sa zrealizovali aj na objektoch základnej školy s materskou školou, na budove obecného úradu, kultúrneho domu a v športovom areáli, obnovený bol miestny rozhlas a verejné osvetlenie.

V poslednom období samospráva získala kompetencie v oblasti územného plánovania (spracovaný bol Územný plán obce Udavské) a stavebného poriadku, pozemných komunikácií, sociálnej pomoci, školstva a ochrany prírody a krajiny.

Prehľad jednotlivých obecných funkcionárov v rokoch 1918 – 2007

Roky	Funkcia	Meno a priezvisko
1918 – 1926	richtár, starosta	Ján Šalata – Grišman
1926 – druhá svetová vojna	starosta	Ján Vaľo
druhá svetová vojna	starosta, vládny komisár	Martin Čižmár
po druhej svetovej vojne	predseda MNV	Andrej Dolobáč
1945	predseda MNV	Juraj Fic
1950	predseda MNV	Anton Praščák
1951	predseda MNV	Viktor Suško

Rok	Predseda MNV	Podpredseda MNV	Tajomník MNV
1954	Viktor Suško	Jozef Šoltýs	Mária Dupaľová
1957	Viktor Suško	Jozef Havrilčák	Mária Hrabovská
1960	Viktor Suško	Jozef Havrilčák	Ján Rajnič Juraj Fic (od 15. decembra 1963)
1964	Juraj Fic	Jozef Havrilčák	Jozef Sklenčár Pavol Koval' (1965 – 1971)

1971	Jozef Cehlár	Juraj Fic	JUDr. Bernard Medár
1976	Štefan Sninčák	-	Jozef Cehlár
1981	Mária Šalátová	Jozef Havrilčák	Jozef Cehlár Blažej Šalata (od 1. septembra 1985)
1986	Mária Šalátová	Andrej Dolobáč	Blažej Šalata

Rok	Starosta obce	Zástupca starostu obce
1991	Ing. Ján Šalata	Andrej Pastir Ján Sabol (od roku 1993)
1995	Ing. Ján Šalata Mgr. Peter Sninčák (od 1. apríla 1996)	Ján Sabol
1999	Mgr. Peter Sninčák Tomáš Pastirák (od 27. októbra 2001)	Tomáš Pastirák JUDr. Ján Bandura
2003	Mária Šalátová	Ing. Peter Hudák
2007	Tomáš Pastirák	Andrej Benej

NÁBOŽENSKÉ POMERY A CIRKEVNÝ ŽIVOT V OBCI V ROKOCH 1918 – 2007

Obdobie existenci medzivojnovej Československej republiky sa nieslo v znamení snáh o hmotné, kultúrne i náboženské povznesenie slovenského obyvateľstva, najmä v dedinách.

Všestranný rozvoj Udavského po roku 1918 je nerozlučne spätý s 21-ročným pôsobením rímskokatolíckeho farára Dr. Štefana Héseka (v tom čase bol jediným vysokoškolsky vzdelaným človekom v obci).

Interiér starého kostola

Tento kňaz sa pričínil o výstavbu nového kostola (dokončili ho v roku 1927), fary (stavebné práce na budove boli ukončené v roku 1936) a rímskokatolíckeho kultúrneho domu (do užívania ho odovzdali v roku 1938), o založenie Mariánskej kongregácie, zabezpečil tiež návštevu Andreja Hlinku v obci (stalo sa tak v roku 1937).

Štefan Komjati (kostolník) spomínal, že pri stavebných prácach na objekte chrámu došlo k zaujímavým objavom – odkryli sa pozostatky mŕtvych, ktorí mali medzi zubami vložený peniaz, pri búraní múrov starého kostola sa pod bočným oltárom narazilo aj na hrob kňaza so zachovaným omšovým rúchom (všetky nájdené pozostatky boli následne pochované uprostred terajšieho kostola).

Kostol Najsvätejšej Trojice v Udavskom bol posvätený košickým biskupom Jozefom Čárskym dňa 28. augusta 1927.

Tento sakrálny objekt je postavený v neogotickom štýle s románskymi dekoračnými prvkami (projekt vypracoval stavitel Ing. Jursa). Pôdorys tvorí latinský kríž s užším, polygonálne zakončeným presbytériom, v šírke pravého klenbového poľa je dispozícia riešená priečnou loďou (transeptom). Uzáver presbytéria kryjú lunety, ostatné priestory majú krížové klenby s klenbovými pásmi, ktoré dosadajú na rímky hlavíc nástenných pilastrov. Priečnu loď na bočných fasádach zakončuje trojhranný štít s neúplným frontónom, strednú plochu zdobí veľké pseudogotické združené okno a menší okrúhly otvor nad ním. Na hranách presbytéria, ako aj v nárožniach hlavnej lode a bočných lodí sa nachádzajú oporné piliere. Veža s výškou 37 metrov je dekoratívne členená slepými arkádami a podstrešným oblúčikovým vlysom.

Strechu lode – nad krížením pôdorysných osí – zdobí malá pseudogotická strešná vežička.

V interiéri chrámu sa nachádzajú 3 oltáre. Hlavný je zasvätený Najsvätejšej Trojici (finančné prostriedky na jeho zhotovenie poskytli Ján Orendáč a Andrej Rak, poslednýkrát bol reštaurovaný v roku 1992), vedľa ľavého bočného (zasvätený je Panne Márii Ružencovej) sú pochovaní poslední patróni kostola – Pavel (Pál) Sirmai (Szirmay) a jeho manželka Pavlína (Pálne) Podmanická (ich telesné pozostatky sem preniesli z obecného cintorína) a vpravo je situovaný oltár, zasvätený Božskému Srdcu Ježišovmu (socha Božského Srdca pochádza z dielne Júliusa Šugára – rezbára z Popradu).

Zadnú časť kostola zdobí dvojkrídlový dvojmanuálový organ od firmy Rieger.

Chrámové lavice zhotovil stolár Pavol Greško – otec kňaza Pavla Greška.

V roku 1937 bol interiér kostola vymalovaný prešovským maliarom Mikulášom Jordánom – hlavný obraz mal názov Adorácia baránka.

Za čias pôsobenia kňaza Ladislava Bartka v Udavskom (účinkoval tu 37 rokov) bol chrám v roku 1967 vymalovaný Jozefom Bránnom, vymenili sa okná, prekryla strecha, veriaci zakúpili nový obetný stôl, Krížovú cestu, jasličky, zrekonštruovaný bol hlavný oltár a zvony dostali elektrický pohon.

Dokončil sa tiež Dom smútku a na cintoríne bol posvätený kríž.

V rokoch 1997 – 2007 sa z finančných zbierok veriacich, sponzorských darov a príspevkov obecného úradu zreali-

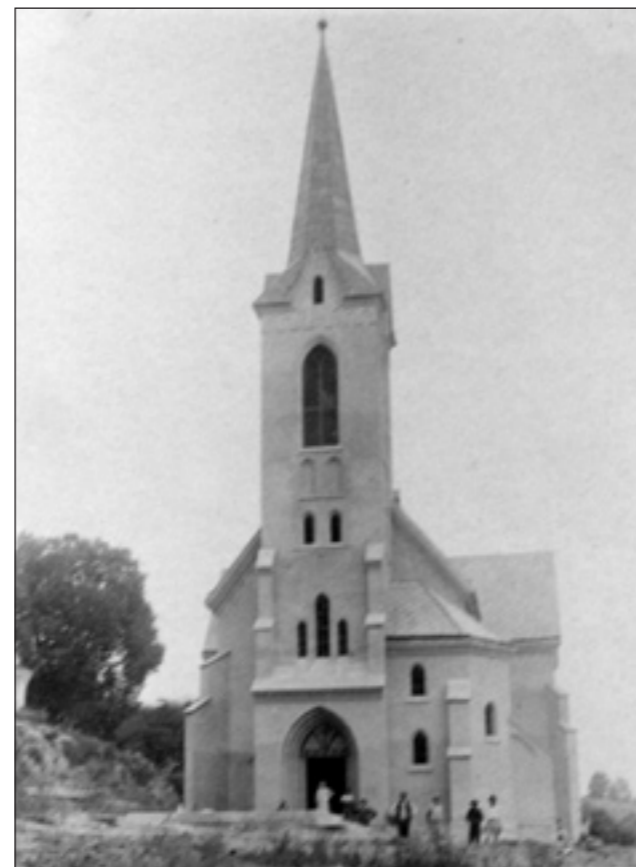
Interiér nového kostola

Pamätná tabuľa na kultúrnom dome, venovaná kňazovi Štefanovi Hésekovi

Starý kostol v Udavskom

Vzhľad nového kostola z roku 1927 po dokončení

Budova fary

Ukrajinské deti na Slovensku

Prvé sväté prijímanie s tunajším farárom Ladislavom Bartkom

Ochotnícke divadelné predstavenie Betlehemska hviezda (rok 2002)

zovala rekonštrukcia a plynofikácia farskej budovy, obnova fasády kostola a jeho plynofikácia, rekonštrukcia osvetlenia interiéru, oprava sakristie, reštaurácia kazateľnice, bočných oltárov a sôch, generálna oprava zvonov a ozvučenia, na okná boli osadené mreže, zrekonštruoval sa hromozvod, vybudoval chodník ku kostolu a inštalovali sa informačné tabule. Interiér kostola skrášlil aj obraz Božieho Milosrdenstva (venovali ho manželvia Šteňkovi).

Cirkevný život v dedine nezanikol ani v časoch náboženskej neslobody. Kňazi Ladislav Deák, Gejza Bessler a Ladislav Bartko i naďalej vyučovali v škole náboženstvo, mladí (podľa vzoru dospelých) chodili do kostola, pristupovali k sviatostiam, nahrádzali odchádzajúcich členov v ružiach Ružencového bratstva, spievali v zbore, nechýbali ani pri prvých návštevách kardinála Tomka v rodnej obci. Rodiny pravidelne odoberali Svätovojeťský kalendár (Spolok sv. Vojtecha v obci obnovil svoju činnosť po roku 1989, dnes má asi 150 členov).

Po roku 1989 sa v Udavskom uskutočnilo množstvo podujatí s náboženskou tematikou – spomenúť môžeme organový koncert Ivana Sokola, opätovnú posviacku Rímskokatolíckeho kultúrneho domu, spojenú s odhalením pamätnej tabule Dr. Štefanovi Hésekovi v roku 1990, oslavy 100-ho výročia narodenia Dr. Héseka v roku 1992, vianočné akadémie v kultúrnom dome a kostole (účinkoval na nich i cirkevný spevácky zbor detí a mládeže z obce), prezentáciu divadelného predstavenia Slepý pastier, organizáciu 1., 2. a 3. ročníka Pápežských misijných diel v dedine, uskutočnenie misie v roku 1993 či založenie nadácie PMD (iniciátorom jej vzniku bol Ján Karandyšovský).

Pri príležitosti 70-tych narodenín kardinála Tomka bola v obci sprístupnená výstava o jeho živote, tvorbe a bohatej činnosti, občania sa tiež zúčastnili osláv jeho narodenín v Ríme.

Veriaci z obce boli tiež prítomní na celonárodných oslavách sviatku sv. Gorazda v Kútoch.

V decembri 1995 sa veriaci v kostole modlili k patrónke Slovenska – Sedembolestnej Panne Márii (jej socha z baziliky v Šaštíne v tom čase putovala po Slovensku).

V roku 1996, po dlhšom čase, sa uskutočnila prímichná svätá omša rímskokatolíckeho novokňaza – tunajšieho rodáka Mareka Haratima (ThLic. Marek Haratim od roku 2004 pôsobí ako vicerektor pápežského Slovenského kolégia sv. Cyrila a Metoda v Ríme).

Sviatosť birmovania sa v obci udeľovala v rokoch 1957, 1967, 1985, 1992, 1998 a 2003.

Záslužnú prácu pri údržbe chrámu za posledné roky odvodili kostolníci Andrej Dolobáč, Mária Dolobáčová, Michal Ducko, Štefan Komjati i kantori Ludovít Behún, Ján Ducko a Ing. Ján Haratim.

Dnes v dedine ešte žijú dvaja kňazi na dôchodku – Štefan Koromház a Ján Macko (stále sa aktívne zapájajú do náboženského života obce).

Kurátori – členovia farskej hospodárskej rady

Na hospodárenie farnosti dohliadajú zvolení kurátori – členovia farskej hospodárskej rady.

V roku 1997 sa funkcie vzdal dlhoročný kurátor Ján Haratim starší – zostal však čestným kurátorom.

Pred novými voľbami v roku 2004 boli členmi farskej hospodárskej rady Vincent Hudák, PhDr. Blažej Marko a Michal Veľas, od októbra 2004 radu tvoria Vincent Hudák, PhDr. Blažej Marko a Marián Štofčík starší.

Mimoriadni rozdávatelia svätého prijímania

Mimoriadnymi rozdávatelmi svätého prijímania v obci sú Vincent Hudák a Arpád Kirsch.

Klub Slovenského misijného hnutia

V decembri 1999 bol v Udavskom založený Klub Slovenského misijného hnutia – jeho predsedníčkou sa stala Anna Marková.

Klub sa zamerl na materiálnu a duchovnú pomoc misijnej stanici Vincenta de Paul v ukrajinskom meste Perečín (realizuje ju cez rôzne zbierky a sponzorské dary). Okrem toho jeho členovia pravidelne pripravujú týždenné pobyty ukrajinských detí na Slovensku spolu s obecným úradom organizujú púte do Gaboltova, Levoče, Litmanovej, Perečina, Smižian a inde.

Na podnet členov klubu sa veriaci z farnosti zúčastnili ružencových pobožností, obetovaných za Slovensko, dňa 26. júla 2003 v Banskej Bystrici a 25. septembra 2004 v Košiciach.

Klub Slovenského misijného hnutia v Udavskom sa venuje i mládeži – jeho členovia organizujú biblické olympiády, športové súťaže, návštevy kňazského seminára, celoslovenské stretnutia, letné tábory a púte pre miništrantov (miništrantom sa venuje najmä PhDr. Blažej Marko – vo veľkej miere sa zaslúžil tiež o to, že na súťažiach a olympiádach s náboženskou tematikou tunajšia mládež pravidelne obsadzuje popredné miesta). Významné sú tiež pravidelné návštevy misionárov v obci či organizovanie misijných nediel (i pre deti).

Ružencové bratstvo

Presný dátum vzniku Ružencového bratstva v obci nepoznáme. Najstarší Udavčania si však spomínajú na to, ako sa na modlenie ruženca schádzali u p. Kostucha.

V 50-tych rokoch 20. storočia, v prvú nedeľu v mesiaci po pobožnosti, sa v kostole menili ružencové tajomstvá.

Činnosť Ružencového bratstva neupadla ani v nasledujúcich desaťročiach.

Po roku 1989 sa horliteľkou stala Agnesa Kirschová a po nej Magdaléna Andrejčíková.

V súčasnosti sú členovia bratstva rozdelení do dvadsiatich ruží.

Miestna jednota Slovenského Orla

Miestna jednota Slovenského Orla vznikla v 20-tych rokoch 20. storočia – po príchode kňaza Dr. Štefana Héseka do Udavského.

Členovia Orla nacvičovali divadelné hry a výťažok zo vstupného pravidelne venovali na výstavbu nového kostola.

Miestna jednota patrila medzi najaktívnejšie organizácie v obci i okolí.

V novinách Slovenská pravda z 28. februára 1926 sa uvádza (úryvok): „Už tri roky tomu, čo zamýšľame vybudovať nový kostol. Ťažké, ba až skoro neznesiteľné hmotné polozenie veriacich nám síce veľa prekáža v uskutočnení tohto vznešeného úmyslu, hlboká viera však k temer zázračným obetiam národ povzbudzuje. V tejto ťažkej, ale vznešenej práci lvý podiel berie ešte len nedávno založená miestna jednota Orla. Tak v dobe fašiangovej naši Orlí a Orlice neodдали sa kultu Bakchusa, ale príkladnou horlivosťou učili sa divadelnú hru Bludára za tým účelom, aby čistým ziskom podporili budovať sa majúci kostol. Čistý výťažok činí vyše 3 000,- Kčs.“

Ten istý denník z 28. augusta 1927 na svojich stránkach zachytáva i opis posviacky kostola v Udavskom – okrem iného sa tu uvádza, že „členovia Orla popoludní odohrali divadelné predstavenie Hriešnica“. Spomína sa tiež, že „na kostol už venovali 30 000,- Kčs z divadelných predstavení“.

Po roku 1989 sa o obnovu tejto organizácie usiloval vtedajší starosta obce Ing. Ján Šalata, v marci 2000 sa o to opätovne pokúsil Ján Karandyšovský a ďalšie snahy boli zaznamenané v rokoch 2002 a 2003 – žiaľ, činnosť Miestnej jednoty Orla sa zatiaľ nepodarilo oživiť.

Kultúrne podujatia s náboženskou tematikou

V roku 2002 nacvičili deti pod vedením Ing. Marty Behúnovej, Lubice Futejovej, Ing. Emílie Šalatovej, Ing. Jany Šalatovej a Luboslavy Šalatovej divadelné predstavenie s názvom Betlehemska hviezda – jeho prezentácia prebehla počas vianočných sviatkov.

V nasledujúcom roku – na Kvetnú nedeľu – deti predviedli zdramatizovanú Krížovú cestu.

Ďalším vydareným divadelným predstavením bola Snehová kráľovná (uviedli ho v roku 2004).

Z iných kultúrnych podujatí s náboženskou tematikou môžeme uviesť organový recitál Jaroslava Vodrážku, vystúpenie Speváckeho zboru humenských učiteľov, prezentáciu divadelného súboru z Brestova s hrou Mánotratný syn, uvedenie divadelných hier Láska robí zázraky a Bez matky to nejde saleziánmi, predstavenie kultúrneho programu s názvom Zasvätenie Božskému Srdcu ochotníkmi z Koškoviec či premietanie filmu Ježiš.

Významné udalosti náboženského života v obci

Na oslavách 680-teho výročia prvej písomnej zmienky o obci v roku 1997 slávnostnú bohoslužbu celebroid Doc. ThDr. Anton Hlinka.

Kardinálovi Jozefovi Tomkovi udelila Nadácia Matice slovenskej Cenu Jozefa Škultétyho za ochranu ľudských práv za rok 1998.

V roku 1999 sa kardinál Tomko stal čestným občanom Michaloviec.

V tom istom roku oslávil 50-te výročie kňazskej vysviacky Ladislav Bartko.

Novým farárom v Udavskom bol menovaný JCLic. Peter Šalagovič.

Dňa 11. decembra 2001 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach udelila kardinálovi Tomkovi čestný titul doctor honoris causa a zlatú medailu univerzity.

V dňoch 2. a 3. marca 2002 sa v Kútoch – za účasti kardinála Tomka, Udavčanov a ďalších hostí – konala spomienková slávnosť pri príležitosti 110-teho výročia narodenia kňaza Dr. Štefana Héseka.

Dňa 11. februára 2003 sa v obci konali rekolokcie kňazov dekanátu s košickým arcibiskupom Alojzom Tkáčom.

Dňa 28. septembra 2003 sa v Udavskom uskutočnili – za účasti hostí z Kútov – spomienkové oslavy pri príležitosti 50-teho výročia úmrtia Dr. Štefana Héseka.

V roku 2004 oslávil v obci významné životné jubileum – 80 rokov života – kardinál Jozef Tomko.

V júni 2004 bol za kňaza vysvätený Marek Veľas – v udavskom kostole zároveň odsľúžil i prímichnú svätú omšu.

Zastupiteľstvo Prešovského samosprávneho kraja udelilo v roku 2005 kardinálovi Tomkovi Cenu za celoživotné dielo pri evanjelizácii národov celého sveta.

Významní predstavitelia náboženského života

ThDr. PhDr. ŠTEFAN HÉSEK
(farár, dekan, kanonik, generálny vikár, pápežský protonotár)

Štefan Hések sa narodil 29. februára 1892 v Kútoch na Záhorí.

Na postupné formovanie jeho osobnosti vplývali najmä rodičia – otec Vavrinec a matka Mária. Prostredie, v ktorom

ThDr. PhDr. Štefan Hések

vyrastal, bolo tiež veľmi podnetné (v kruhu rodiny na malého Štefana vplýval strýko Martin Čulen a bratrance – kňazi Augustín Hések a Dr. Matej Hések, v dedine v tom čase pôsobil i národovec a kňaz Dr. Andrej Radlinský).

Ludovú školu navštevoval v rodných Kútoch (jednu triedu absolvoval v Hidaškurte), v štúdiách potom pokračoval na gymnáziu v Skalici (posledné 2 ročníky dokončil v Temešvári).

Po maturite ho prijali do kňazského seminára v Košiciach.

Po absolvovaní prvého ročníka bol vyslaný na univerzité štúdiá do švajčiarskeho mesta Freiburg.

Za kňaza ho vysvätili dňa 29. júna 1916 v Sittene vo Švajčiarsku. Slávnostné primície mal v Kútoch.

Ako kaplán pôsobil vo Vranove nad Topľou a v Košiciach – tu však len 22 dní, lebo vtedajší košický biskup Augustín Fisher – Colbrie ho dňa 1. októbra 1918 menoval za správcu farnosti v Udavskom.

Dr. Štefan Hések prišiel do Udavského v čase, keď sa ľudia ešte len spamätávali z následkov prvej svetovej vojny.

Aby sa nový kňaz rýchlejšie zoznámil s obyvateľmi – s ich prácou, rečou a zvykmi, často medzi nich chodieval.

Okrem pozdvihnutia obce v duchovnej oblasti sa plnými silami venoval i miestnej rímskokatolíckej ľudovej škole. Podporoval tiež chudobných študentov z Udavského i okolia (prispel tak k výchove veľkého množstva inteligencie – spomenúť môžeme napr. kardinála Jozefa Tomka).

Počas jeho pôsobenia v Udavskom bol postavený Kostol Najsvätejšej Trojice (dokončili ho v roku 1927), fara (stavebné práce boli zavŕšené v roku 1936) a rímskokatolícky kultúrny dom (do užívania bol odovzdaný v roku 1938).

Významná je aj jeho činnosť v oblasti jazykovedy, etnografie, kultúry, osvety, zdravotníctva či športu. Stál pri zrode speváckeho zboru, dychovej hudby, divadla, nabádal ľudí k čítaniu tlače, kníh a odborných časopisov. Angažoval sa v Gazdovskom potravnom družstve, radil v oblasti poľnohospodárstva, ovocinárstva a pri chove včiel. Zastával tiež významné funkcie v náboženských a kultúrnych organizáciách.

Dňa 10. februára 1939 bol preložený za farára do Prešova. Jeho odchod zarmútil všetkých – v Udavskom totiž pôsobil 21 rokov. Duchovné spojenie s dedinou sa však neprerušilo – veriaci z Udavského ho často navštevovali aj v jeho novom pôsobisku.

Vo februári 1951 Dr. Štefana Héseka preložili do Veľkej Lodiny – tu sa mu ale postupne začal zhoršovať zdravotný stav.

Zomrel 22. augusta 1953, pochovaný je vo svojom rodisku – v Kútoch.

V roku 1990 mu bola na Rímskokatolíckom kultúrnom dome v Udavskom odhalená pamätná tabuľa (zhotovil ju sochár A. Gábrik) s týmto textom (jeho autorom je M. Franko): „Kňaz a rodoľub – ThDr. Štefan Hések – on horlivo a nábožne viedol ľud náš k Bohu a vzdelaniu v rokoch 1918 – 1939.“

V roku 1992 sa v obci konali spomienkové slávnosti pri príležitosti 100-ho výročia narodenia Dr. Štefana Héseka – slávnostnú svätú omšu celebroid kardinál Jozef Tomko. Na jeho náhrobník v Kútoch bola vtedy osadená pamätná tabuľa s týmto textom: „Bol náš, pre svoju lásku k Bohu, národu a k nám. Júl 1992. Vďační veriaci z Udavského.“

Od 30. novembra 2002 funguje v Prešove Univerzitné centrum Dr. Štefana Héseka.

Jeho osobnosť veriacim tiež pripomína vitráž v okne Kostola Najsvätejšej Trojice v Udavskom, ktorú posvätil kardinál Jozef Tomko dňa 11. septembra 2005 (autormi návrhu sú Doc. Pavol Rusko z Katolíckej univerzity v Ružomberku a Kamil Tomko z nemeckého Iserlohnu).

Veľkosť osobnosti Dr. Štefana Héseka najlepšie vystihuje citát košického arcibiskupa Alojza Tkáča: „Kde sú tí, ktorí ho zašliapli, a kde je on, ktorý bol zašliapnutý? Oni sa stali kliatbou v našom národe, on svetlom, sviecou.“

Kardinál JOZEF TOMKO

Jozef Tomko sa narodil 11. marca 1924 v Udavskom, v rodine Andreja a Anny (rodenej Orendáčovej).

Ludovú školu vychodil v rodnej obci, v rokoch 1935 – 1943 navštevoval michalovské gymnázium.

V roku 1943 začal študovať teológiu na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte v Bratislave, jeho osobnostné formovanie prebiehalo v kňazskom seminári.

V jeseni 1945 ho košický biskup Jozef Čársky vyslal na štúdiá do Ríma, kde navštevoval pápežskú Lateránsku univerzitu a Pápežské kolégium sv. Jána Nepomuckého.

Sviatosť kňazstva prijal dňa 12. marca 1949 v Ríme – v Lateránskej bazilike sv. Jána – z rúk kardinála Luigiho Traglia.

Po roku 1948 sa nemohol vrátiť domov – na Slovensko, preto zostal v Ríme.

V rokoch 1950 – 1965 pôsobil ako vicerektor – ekonóm v Pápežskom kolégiu sv. Jána Nepomuckého.

Jozef Tomko rozvíjal i svoje akademické vzdelanie – postupne získal doktoráty z teológie a cirkevného práva na pápežskej Lateránskej univerzite a doktorát zo sociológie na pápežskej Gregoriánskej univerzite.

Kardinál Jozef Tomko v udavskom kostole

V akademickom roku 1955/1956 prednášal na Medzinárodnej univerzite sociálnych štúdií Pro Deo v Ríme.

V roku 1958 mu pápež Ján XXIII. udelil titul pápežského komorníka.

Jozef Tomko spolu s ďalšími Slovákami v Ríme inicioval na vianočné sviatky v roku 1959 založenie Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda – ustanovizne na výchovu kňazov, strediska náboženského a kultúrneho života Slovákov v zahraničí. Následne (v rokoch 1960 – 1963) sa veľkou mierou podieľal aj na postupnom vybudovaní tejto ustanovizne (v čase náboženskej neslobody doma sa stala najvýznamnejšou slovenskou kresťanskou a kultúrnou inštitúciou v zahraničí).

V roku 1961 sa uvoľnilo miesto v kuriálnom úrade Kongregácie pre náuku viery a výberová komisia za najvhodnejšieho kandidáta na túto pozíciu uznala práve jeho.

Počas Druhého vatikánskeho koncilu (1962 – 1965) Jozef Tomko pracoval ako odborný poradca pre vieroučné otázky.

V roku 1966 sa stal vedúcim Doktrinálneho oddelenia Kongregácie pre náuku viery, v októbri 1967 začal pôsobiť vo funkcii sekretára prvej Synody biskupov o zmiešaných manželstvách v Ríme. V rokoch 1968 – 1970 zastával post sekretára Kardinálskej komisie pre zmiešané manželstvá, stal sa i členom Pápežskej komisie pre rodinu.

V rokoch 1970 – 1977 účinkoval ako hosťujúci profesor na Gregoriánskej univerzite.

Svätú Stolicu zastupoval i na početných kongresoch a stretnutiach v rôznych častiach sveta.

Pápež Pavol VI. ho dňa 17. júna 1970 vymenoval za pápežského preláta, 21. decembra 1974 sa stal podtajomníkom Kongregácie pre biskupov.

Pápež Ján Pavol II. dňa 12. júla 1979 vymenoval Jozefa Tomka za titulárneho arcibiskupa Docley a za generálneho tajomníka Biskupskej synody.

Biskupskú vysviacku prijal dňa 15. septembra 1979 v Ríme, v historickej Sixtínskej kaplnke – obrad vykonal sám pápež ako priateľské gesto voči novému biskupovi, aj ako prejav úcty a obdivu k trpiacej cirkvi na Slovensku (Jozef Tomko bol zároveň vymenovaný i za štatutárneho arcibiskupa Dukejského).

Dňa 18. októbra 1979 sa Jozef Tomko stal členom Pápežskej komisie pre interpretáciu dekrétov Druhého vatikánskeho koncilu.

Kardinál Tomko na misijných cestách

Dňa 24. apríla 1985 ho pápež menoval za prefekta Kongregácie pre evanjelizáciu národov, o mesiac neskôr bol prijatý do zboru kardinálov.

Ako prefekt riadil až do mája 2001 (keď dovŕšil 77 rokov) šírenie pápežského misijného diela a evanjelizáciu všetkých národov, kmeňov a etnických skupín sveta.

Pápež ho neskôr povolal do 7-člennej komisie kardinálov, ktorá pôsobí vo Vatikáne, Jozef Tomko sa stal i členom dozornej rady Vatikánskej banky.

Po dovŕšení 80-tich rokov života bol ustanovený za predsedu Pápežského komitétu pre medzinárodné eucharistické kongresy.

Osobnosť kardinála Jozefa Tomka sa radí k tým Slovákom, ktorí svoju vlasť – bez ohľadu na spoločensko-politickú situáciu – vždy dôstojne reprezentovali.

Počas svojich návratov domov neustále povzbudzoval ľudí vo viere.

Vždy sa hlásil k dvom osobnostiam – Dr. Štefanovi Hésekovi (ten ho duchovne viedol v čase detstva) a Dr. Štefanovi Hlaváčovi, profesorovi michalovského gymnázia (osobnostne ho formoval v čase stredoškolských štúdií).

Vo svojom, dnes už historickom vystúpení na zasadnutí Slovenskej národnej rady dňa 21. apríla 1991 kardinál Tomko pripomenul, že „slovenský národ obstál vo svojej borbe za národnú, kultúrnu, ba aj fyzickú existenciu a sebazáchovu, ktorú si zachoval vďaka geniálnemu zaštepenu kresťanstva do vlastnej kultúry“. Okrem toho zdôraznil: „Osobne považujem národné cítenie za jeden z ušľachtilých citov ľudskej osoby a národnú príslušnosť i ľudskosť za Boží dar.“ Vyzdvihol tiež skutočnosť, že „korene nášho národa tkvejú v cyrilo-metodskom dedičstve“ a vyzval všetkých – najmä popredných činiteľov – na mravnú obrodu národa, na návrat „k týmto najhlbším koreňom nášho národného bytia“.

Kardinál Jozef Tomko je aj autorom viacerých kníh – v nich čerpá jednak zo svojho teologického vzdelania, jednak z bohatých skúseností z práce v Cirkvi a pre Cirkev.

O význame jeho osobnosti svedčia tiež početné čestné doktoráty z viacerých univerzít.

Posvätenie obecných symbolov kardinálom Tomkom (rok 1999)

Kňazi, ktorí pôsobili na fare v Udavskom od roku 1918 dodnes

Meno a priezvisko kňaza	Roky, v ktorých pôsobil v Udavskom
ThDr. PhDr. Štefan Hések	1918 – 1939
Štefan Klasovský	1939 – 1952
Dezider Smith	1952 – 1953
Ladislav Deák	1953 – 1962
Ladislav Bartko	1962 – 1999
JCLic. Peter Šalagovič	1999 – súčasnosť

Kňazi – rodáci z Udavského (usporiadaní sú v abecednom poradí)

Ján Dolobáč, Štefan Dolobáč, Štefan Ducko, páter Ferdinand Tomáš Gajdoš, Pavol Greško, Marek Haratim, Štefan Koromház, Cyril Orendáč, Ján Orendáč, Štefan Sninčák, Jozef Stravník, Ján Tomko, kardinál Jozef Tomko, Marek Velas

Úmrtia kňazov – rodákov

Meno a priezvisko kňaza	Rok úmrtia	Pochovaný
Ján Tomko	1996	Dlhé nad Cirochou
Pavol Greško	1997	Udavské
Ján Dolobáč	1999	Udavské

KULTÚRNY A SPOLOČENSKÝ ŽIVOT V OBCI V ROKOCH 1918 – 2007

Kultúrny a spoločenský život v Udavskom bol od počiatkov spätý s pôsobením miestnych kňazov a učiteľov.

Po príchode farára Dr. Štefana Héseka do obce v roku 1918 došlo k nebývalému duchovnému rozvoju dediny. Prvým miestom pre realizáciu kultúrno-spoločenských aktivít sa stala budova starej školy. Časom však prestala vyhovovať, preto sa rozvinula myšlienka postaviť Rímskokatolícky kultúrny dom (v tej dobe bola výstavba kultúrneho domu výnimočným počínom – svoj kultúrny stánok totiž nemalo ani okresné mesto Humenné).

Posviacku budovy vykonal dňa 10. júla 1938 košický biskup Jozef Čársky – po mnohých úpravách a modernizácii tento kultúrny dom slúži svojmu účelu dodnes.

Pri jeho rekonštrukcii bola objavená listina, ktorej text znie: „V roku 1938, kedy na prestole sv. Petra bol slávne panujúci pápež Pius XI., biskupom košickým J. Exc. Jozef

Čársky a miestnym farárom Dr. Štefan Hések, okresný dekan, správca miestnej rímskokatolíckej ľudovej školy Viktor Adamkovič, učiteľmi Jozef Kováč a Jozef Sninčák, v 20. roku trvania republiky Československej, za prezidenta Dr. Eduarda Beneša, krajinského prezidenta Jozefa Országa, náčelníka okresu humenského Vojtecha Kovatsa, vedúceho notára Udavského obvodného notariátu Ferdinanda Nyulassyho, úradníkov notárskeho úradu Andreja Paľu a Štefana Franka, starostu obce Jána Vaľu, bol posvätený a položený tento základný kameň budovy katolícko-slovenského kultúrneho domu, ktorý z iniciatívy miestneho duchovného, za pomoci miestnych inteligentov, správy potravného družstva a rím. kat. veriacich, k väčšej sláve Božej, k rozkvetu cirkvi Kristovej, k nábožensko-mravnému, slovensko-národnému, kultúrnemu, hospodárskemu a sociálnemu povzneseniu miestneho a okolitého slovenského ľudu sa buduje, v tom že roku sa dokončí a svojmu účelu odovzdá. Tento základný kameň je symbolom sily, viery, hlbokosti a stálosti národného povedomia, neochvejnej vernosti nášho slovenského ľudu k cirkvi sv. a k spoločnému, krvou a veľkými obetami vydobytému štátu Slovákov a Čechov, k Československej republike. Bože, pomôž nám a žehnaj našim podujatiam. Udavské, 8. mája 1938 v nedeľu.“

Vďaka iniciatíve miestneho farára Dr. Štefana Héseka a učiteľov tunajšej ľudovej školy J. Kováča a p. Hrušku bol v Udavskom založený divadelný krúžok, spevácky zbor, vznikla tiež dychová hudba.

Bohatú históriu má najmä ochotnícke divadlo – v kronike sa spomína už v zápise za rok 1916.

Ladislav Siegfried – miestny kronikár – o počiatkoch divadla poznamenal: „V Udavskom je divadelníctvo na vysokej úrovni. Hry od známych autorov sú pečlivo nacvičované učiteľmi alebo duchovenstvom a starostlivo predvedené hercami, ktorí sa grupujú najmä z radov študentstva, ale i z radov roľníckych chlapcov a dievčat. Ochotnícky krúžok sa zúčastnil viackrát na divadelných pretekoch v Humennom, kde vždy čestne obstál, ba dokonca v silnej konkurencii dvakrát vyhral prvú cenu.“

Divadelné predstavenia sa v obci hrávali skoro pravidelne počas veľkonočných a vianočných sviatkov (na Vianoce v roku 1921 sa pod vedením Dr. Štefana Héseka napr. prezentovala – po prvýkrát v slovenskom jazyku – divadelná hra Jezuliatko od autora Ferka Urbánka).

Po dokončení kultúrneho domu obec zakúpila i nové divadelné kulisy (dodala ich firma Pepa a Máca z Újezdu u Brna) – boli ľahké, pekne maľované, pripravené na osvetlenie umelým svetlom (dalo sa z nich postaviť 56 scén).

V roku 1987 – po dlhšej stagnácii činnosti – sa ochotníckeho divadla ujal Andrej Pastír a do roku 1991 nacvičil 5 divadelných hier (jeho zásluhou sa divadelný súbor Udavčan v roku 1988 zúčastnil v Martine na oslavách 125-ho výročia založenia Matice slovenskej – tu sa úspešne prezentoval v pochôdzkovom divadle).

V roku 1997 – v rámci osláv 680-teho výročia prvej písomnej zmienky o obci – bola miestnymi ochotníkmi naštudovaná divadelná hra Kamenný chodníček.

Od roku 2002 sa divadlo hráva pravidelne – raz ročne.

O rozvoj ochotníckeho divadla od počiatkov až po dnešok sa zaslúžilo viacero „režisérovo“ – Dr. Štefan Hések,

kňaz Štefan Klasovský, Mária Medárová – Komjatová, Ladislav Siegfried, Andrej Klubert, Mgr. Michal Franko, Anna Sninčáková, Jozef Sklenčár, Michal Škurka, Andrej Pastír, Mgr. Božena Fedorová, Luboslava Šalátová a Ing. Michal Šalata.

V decembri 1949 bol v obci založený miestny odbor Matice slovenskej, pri ktorom vznikol i divadelný krúžok – jeho aktivity v nasledujúcich desaťročiach však neboli pravidelné (opätovný pokus o obnovenie miestneho odboru Matice v roku 1989 úspešný nebol).

Dychová hudba bola založená v roku 1933. Jej prvým dirigentom sa stal talentovaný učiteľ, hudobník a organista Jozef Kováč (venoval sa jej potom 6 rokov).

Začiatky boli dosť ťažké – členovia dychovky mohli nacvičovať až podvečer, po práci, chýbali tiež finančné prostriedky (dychová hudba bola odkázaná na vlastné financie – tie sa získavali z vystúpení ochotníkov, z darov koledníkov – betlehemcov i z príspevkov jednotlivých občanov).

V dychovke pôsobilo 21 aktívnych hudobníkov – boli aj náhradníci, ktorí zaskakovali v prípade potreby (napr. choroby). Nacvičovalo sa 4-krát do týždňa v priestoroch školy, repertoár tvorili ľudové, cirkevné i národné piesne.

Prvé vystúpenie sa uskutočnilo v strede dediny a predchádzalo mu defilé cez celú obec.

Tunajšia dychová hudba hrávala aj v Humennom, Ložine a po celom okolí. Najviac však účinkovala v Udavskom – tu sprevádzala koledníkov počas vianočných sviatkov, hrávala pri bohoslužbách i na pohreboch.

Kultúrny dom (rok 1938)

Divadelní ochotníci (rok 1987)

Ochotníci v divadelnej hre Jezuliatko

Dychová hudba v Udavskom

Dňa 15. septembra 1951 bola v miestnosti Sokola v kultúrnom dome založená Osvetová beseda, v roku 1985 zlúčením Osvetovej besedy, kina a knižnice vzniklo Miestne kultúrne stredisko.

V rokoch 1948 – 1989 došlo niekoľkokrát k oživeniu speváckeho zboru a dychovej hudby (v roku 1954 sa o to napr. pokúsil miestny učiteľ Jozef Valiga) - ich činnosť však bola krátka a nepravidelná.

Podobná situácia nastala i vo vydávaní obecných novín (v roku 1960 napr. vyšiel miestny almanach s názvom Pravda dediny, neskôr vychádzali Udavčianske noviny).

V Udavskom vystupovali aj viaceré umelecké súbory – jednak divadlá (Dedinské divadlo z Bratislavy, Divadlo Jonáša Záborského z Prešova, Štátne divadlo z Prahy), jednak folklórne súbory (PULS, SEUK, Strážčan či Chemlon).

V roku 1966 bola v kultúrnom dome prezentovaná výstava s názvom Východoslovenskí maliari.

O 2 roky neskôr do obce zavítala známa interpretka ľudových piesní – speváčka Janka Guzová.

V nasledujúcom období v Udavskom vystupovali ochotnícke divadelné súbory z okolitých obcí i Humenného a rôzne folklórne či estrádne skupiny.

Dôležitú úlohu pri rozvoji kultúrno-spoločenského života v obci od roku 1953 zohrával Zbor pre občianske záležitosti (po roku 1989 sa premenoval na ZPOZ – Človek človeku) – aktivity v tejto oblasti vyvíjali tiež viaceré spoločenské organizácie.

V rokoch 1989 – 1996 v dedine vystupovali folklórne súbory PULS a Chemlon, súbor Galánečka, skupina Drišlak, ľudový rozprávač Ďuri Štachytka, mladým bol určený kultúrny maratón, obec hostila i prehliadku ľudového spevu. Z divadelných súborov sa v obci prezentovalo Divadlo Alexandra Duchnoviča z Prešova a divadlo z Martina.

Pravidelne sa organizovalo podujatie ku Dňu matiek a Strieborný podvečer (pre skôr narodených občanov), uskutočnilo sa tiež množstvo akcií s náboženskou tematikou.

V roku 1997 si obec Udavské pripomenula 680-te výročie prvej písomnej zmienky. V rámci osláv sa uskutočnilo slávnostné prijatie rodákov na obecnom úrade, stretnutie s kňazom Andrejom Hlinkom, zorganizovaná bola aj beseda so znalcom regionálnych stredovekých dejín – univerzitným profesorom Ferdinandom Uličným o histórii dediny.

ZPOZ – Uvítanie detí do života

So svojím programom vystúpili tiež rôzne súbory (Vychodňare, Kalína, Jašenovský šesnastorák) i jednotlivci (Milan Paprčka). V časti s názvom Pozdrav rodnej obci zaspieval ženský spevácky zbor pod vedením Mgr. Štefana Fedora a učiteľka Mária Šalatová so žiakmi prezentovala tradičnú svadbu. V zasadačej miestnosti obecného úradu bola pri tejto príležitosti otvorená výstava ručných prác, starých fotografií, predmetov dennej potreby a miniatúr budov z drevených špajlí Jozefa Dolobáča.

Hitom osláv sa stala pieseň Udavienka moja.

Udavienka moja

Text a hudba: Ludovít Behún

1. Za horou ďalekou, pod lipkou košatou, potôčik maličký pramení tam, kým dôjde k Laborcu, párkrát sa vyšantí, pohladí vlnkami dediniek pár.

Refrén: Udava, Udava, Udavienka moja, pri tvojej vodičke bôle sa mi zhoja,

osviežiš, potešíš, nádeje prileješ, lásku nám prinášaš, bolesť duše berieš.

2. Dole pod Filarom ded kone napájaj, povyš stará mať močila lan.

Mamka ma v postielke prežehnať učila a otec od zlého napomínal.

Refrén: Udavienka moja, vlnky sa ti hrajú, na nebi hviezdíčky dobrú noc ti prajú,

hladinu zrkadlí mesiačik zlatistý, na tvojom brehu si dedinka moja spí.

3. Staručký Vápeník narýchlo pozdravíš, Suchá ti odpovie z druhej strany.

Z vřšku ťa kostolík pohľadom sprevádza k sútoku Laborca i Udavy.

Refrén: Pozdravuj šíry svet, Udavienka moja, zanes dobrú správu z Udavského kraja,

ľudia dobrej vôle že žijú v tom kraji, živ, Bože, opatruj dolinu Udavy.

Mažoretky

Aj posledných 10 rokov bolo bohatých na kultúrno-spoločenské aktivity – v obci vystúpili viaceré folklórne súbory či telesá (napr. PULS, Chemlon, Vandrovica, Jašenovský šesnastorák, Sačurovské nevesty) a populárni speváci, resp. skupiny (Robo Kazík, Mikuláš a Natália Petrašovská, Fatamorgána, Drišlak).

V roku 2005 dedina hostila XI. ročník festivalu Zemplin špiva i hutori.

Pokračovalo sa v organizovaní tradičných podujatí – Dňa učiteľov, Dňa matiek, Dňa narcisov (za 6 rokov sa pre Ligu proti rakovine v obci vyzbieralo 56 584 korún), Strieborného podvečera, Mikulášskej nádielky, starosta, resp. starostka pravidelne prijímali jubilatov a predškolákov na obecnom úrade. Pribudli i nové podujatia – stávanie mája či rozdávanie Betlehemskeho svetla.

Z množstva menších aktivít, ktoré zorganizovalo kultúrne zariadenie obce, môžeme spomenúť rôzne súťaže, kvízy, besedy, prednášky a výlety.

Udavský Zbor pre občianske záležitosti sa i naďalej zúčastňoval krajských prehliadok slávnostných programov k rôznym príležitostiam, kde vždy výborne obstál (v roku 1998 Ústredná rada ZPOZ-u v Banskej Bystrici ocenila Máriu Komjatovú a Pavlínu Karkovičovú – členky ZPOZ-u v Udavskom – medailou Zaslúžilý člen ZPOZ-u).

Spevácky zbor Udavčan obnovil svoju činnosť koncom roka 1997 pod vedením Ludovíta Behúna (od roku 2002 sa jeho oficiálnym zriaďovateľom stal miestny obecný úrad).

Za takmer 10 rokov činnosti zbor absolvoval niekoľko vystúpení – v začiatkoch účinkoval hlavne v kostole pri bohoslužbách a rôznych cirkevných podujatiach, neskôr sa jeho aktivity rozšírili.

Štyria členovia zboru často účinkujú na podujatiach ZPOZ-u – prezentujú najmä piesne Ludovíta Behúna, ktoré sú venované obci.

Zabudnúť nemôžeme ani na obecných kronikárov Ladislava Siegfrieda, Vojtecha Šoltésza, Jozefa Sklenčára, Máriu Komjatovú, Agnesu Kirschovú a Annu Benejovú – svojou prácou totiž zachovávajú odkaz minulosti a prítomnosti pre budúce generácie.

V roku 1996 bola v Udavskom založená základná organi-

Jazdecká súťaž na miestnom ihrisku

zícia Slovenského zväzu telesne postihnutých a Slovenského zväzu postihnutých civilizačnými chorobami (s touto iniciatívou prišiel Štefan Jakica, ktorý bol predsedom organizácie až do roku 2006 – po jeho úmrtí sa novým predsedom stal Hubert Šafránek). Členská základňa neustále rastie, pribúdajú tiež rôzne podujatia – výlety, rekreácie, posedenia, besedy a prednášky.

Začiatkom roka 2003 bolo v obci založené nové neformálne združenie mladých, neskôr známe pod názvom Rada mladých – jeho predsedom sa stal Marián Štofčík, post podpredsedu obsadil Ing. Miloš Čopan.

Rada si za svoj cieľ zvolila verejnú prezentáciu činnosti mladých v dedine. Mládež sa postupne začala zapájať do kultúrnej i športovej činnosti – v roku 2003 pod režijným vedením Luboslavy Šalatovej a Ing. Michala Šalatu, v spolupráci s Lubicou Futejovou, naštudovala napr. divadelnú hru Pytliakova žena, v čase vianočných sviatkov v roku 2004 sa predstavila divadelnou hrou Kubo a v roku 2005 to bola divadelná hra Podpaľačova dcéra (pod réžiu sa opäť podpísali Luboslava Šalatová a Ing. Michal Šalata). Rada tiež spolupracovala pri príprave živého Betlehemu, zapojila sa do stávania mája, zorganizovala karneval, usporiadala Valentínske večierky. Dobré meno si mladí získali aj organizovaním Mládežníckych plesov. V poslednom období do náplne ich činnosti pribudlo tiež plánovanie voľnočasových aktivít mladších detí.

Predsedníčkou Rady mladých je v súčasnosti Mária Štofčíková (vo funkcii je od roku 2005).

Medzi najaktívnejšie politické strany v Udavskom v posledných rokoch patrí Strana demokratickej ľavice – SDE (pred niekoľkými mesiacmi sa zlúčila so Smerom).

Členovia tejto politickej strany pod vedením svojho predsedu Jána Franka (funkciu zastáva už od roku 1991) pravidelne organizujú Ples ľavice aj iné kultúrne a športové podujatia.

Významné osobnosti kultúry a osvetu

V roku 1997 vydal svoju prvú básnickú zbierku s názvom Výlevy srdca tunajší rodák – Mgr. Michal Franko (narodil sa 30. septembra 1930). Druhá zbierka mu vyšla v roku 2005 a nesie názov Svetlom kríža.

Behúnovci pri premiére piesne Udavienka moja

Po ukončení štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (aprobácia slovenský jazyk – ruský jazyk) 2 roky pôsobil na Vyššej hospodárskej škole v Humennom a v rokoch 1960 – 1992 učil na humenskom gymnáziu. Od roku 1993 je v dôchodku.

Zaoberá sa dialektológiou, metodikou a teóriou vyučovania slovenského jazyka a literatúry, kultúrou jazyka a výskumom sotáckeho folklóru.

Svoje príspevky pravidelne uverejňuje v odborných publikáciách, novinách a časopisoch.

O rozvoj kultúry a zachovávanie tradícií našich predkov sa významnou mierou zaslúžila i učiteľka Mária Komjatová (narodila sa 27. januára 1920 v Udavskom).

Od roku 1953 pracovala v ZPOZ-e (získala s ním tiež viaceré ocenenia). Je autorkou scenárov k rôznym programom. Okrem toho skladá básne a texty piesní, dlhé roky pôsobila ako kronikárka, viedla tiež ochotnícke divadlá. V roku 1997 sa stala víťazkou prvého ročníka celoslovenskej súťažnej prehliadky rozprávačov s názvom Rozprávačské Lodno.

Aj napriek vyššiemu veku je stále aktívna.

Dobré meno obce po Slovensku šíria tiež Mgr. Božena Fedorová a Mária Urbanová, ktoré sa už roky pravidelne zapájajú do recitačných súťaží.

Hasiči

Počiatky požiarnej ochrany v Udavskom – podľa archívnych materiálov – siahajú do roku 1890.

O 35 rokov neskôr, na podnet tunajšieho učiteľa Jozefa Kováča, vznikol Dobrovoľný hasičský zbor (DHZ). Post veliteľa zastával Andrej Komjaty, funkciu jeho zástupcu obsadil Ján Szabó, vo funkcii tajomníka pôsobil Ján Tomko, pokladníkom bol Ján Šalata, dozorcou majetku Andrej Orendáč a revízorom Jozef Sninčák. K prvým členom – spoluzakladateľom zboru – patrili Michal Behún, Michal Boňko (trubač), Andrej Brudňák, Ján Dolobáč, Štefan Doruš, Juraj Dupák, Štefan Dupák (obuvník), František Karandyšovský (hlavný účtovník), Andrej Krídla, Jozef Lacko, Michal Marcinov (Chudaňak), Fedor Melník, Andrej Petro, Michal Rešetár, Juraj Vološin a ďalší (dokopy ich bolo 34).

Prijatie jubilantov na obecnom úrade

V začiatkoch mal DHZ 500 metrov hadíc a ručnú drevenú striekačku, ťahanú koňmi, ktorú obsluhovalo 12 mužov. Členovia zboru si na vlastné náklady zaobstarávali uniformu – jej súčasťou bola aj hasičská prilba.

Každý rok – počas Veľkej noci – držali mladí hasiči v plnej paráde čestnú stráž pri Božom hrobe v kostole.

Tunajší hasiči považovali za svoj slávnostný deň sviatok (sv. Cyrila a Metoda 5. júl). Vtedy usporadúvali rôzne podujatia – futbalové zápasy, cvičenia detí, súťaže či tanečné zábavy. „Tancovačka“ sa konala v dedine, pod „Haratimovu jahodu“ (Haratimovou morušou) – vyhrávala tu dychová hudba alebo cigánska muzika s primášom Surmajom. Mládež sa zabávala poobede, dospelým patrilo večer.

Hasiči pravidelne cvičili – jednak pri Udave, jednak v strede obce („na valale“). Vodu ťahali z troch studní, ktoré dal vyhlbiť štát – jedna sa nachádzala pri Karandyšovských (pod cintorínom), druhá pri soche sv. Jána a tretia v strede dediny, pri ceste (dodnes sa volá alamská – názov je odvodený z maďarského pomenovania pre studňu – alam).

Miestny hasičský zbor, ktorý mal priemerne 20 – 28 mužov, si už vo svojich začiatkoch vyslúžil vyznamenanie, keď včas a úspešne zasiahol pri hasení požiaru v Kamenici nad Cirochou.

Pri príležitosti osláv 10-teho výročia založenia DHZ sa v dedine konala slávnosť. Jej súčasťou bolo aj posvätenie hasičskej zástavy miestnym farárom Dr. Hésekom (pri obra-de ju držal p. Šebesta – pracovník píly). Hasičská zástava, ktorú vyrobil F. Hudáň z Bratislavy, bola zakúpená z príspevkov darcov – ich mená sú vyznačené na plieškoch, tzv. klincoch na rukoväti (spolu ich je 135 – hodnota menšieho klinca predstavovala 100 korún, väčšieho 200 korún).

Posvätenie hasičskej zástavy (rok 1935)

Dobrovoľný hasičský zbor sa neskôr zmenil na Zväz požiarnej ochrany.

Polstoročie od svojho založenia si požiarníci pripomenuli dňa 15. júna 1975. Súčasťou osláv boli rôzne súťaže, ukážky požiarnej techniky a zábava na „valale“ i na futbalovom ihrisku (na slávnosti boli prítomní aj hostia z Humenného, Kochanoviec, Lubiše, Veľopolia i partneri z družobného mesta Třebíč).

Udavskí požiarníci sa pravidelne zúčastňovali aj na rôznych súťažiach.

Technické vybavenie bolo postupne vymieňané za nové, modernejšie. Pribudla malá motorová striekačka – typ PPS-8 (od roku 1964 je umiestnená v skriňovej „EREME“), ťahacia motorová striekačka s podvozkom – typ DS-16 a pojazdová striekačka POS-12 so zariadením PPS-12 a A-30.

V roku 1992 boli požiarníci vybavení novými rovnošatami.

Veľká pozornosť sa tiež venuje výchove nových hasičov z radov žiakov tunajšej základnej školy. Vďaka inštruktorom – učiteľke Žofii Hlubikovej, Antonovi Šeckovi, Mariánovi Telepčákovi a Mironovi Duckovi – mladí hasiči pravidelne úspešne reprezentovali obec na rôznych cvičeniach či v súťaži Plameň.

Ničivé požiare, ktoré naostro preverujú schopnosti požiarnikov – hasičov, sa nevyhli ani obci Udavské.

Najstarší obyvatelia najviac spomínajú jeseň 1927 – oheň, na ktorom si deti pri stohu slamy chceli opieť zemiaky, sa rozrástol na požiar a zničil celú ulicu od Dolobáča (Chromého) smerom k cintorínu (tu zhorela búdka) až po Karandyšovských – Ševčíka (silný vietor, ktorý sa pri požiare strhol, zanášal „kički“ až do Dedačova a Veľopolia).

Hasiči pri nāviku

Dobrovoľný hasičský zbor v obci

V roku 1929 zhorela časť ulice od Šalatu (dnes Prokopiča) smerom k soche sv. Jána.

O 47 rokov neskôr vznikol požiar neopatrnosťou pri spaľovaní smetia v starej školskej záhrade.

Ďalšie požiare boli zaznamenané u Havrilčáka, Andreja Koromháza, Jána Šalatu, Andreja Procházku, Jána Mackaľa (pri stanici), Andreja Šalatu, Andreja Dolobáča (kostolníka), Pavla Pastiráka, Miroslava Medára, Viliama Sninčáka, trikrát za sebou horelo „u koncu“, oheň zachvátil i neobývaný dom Štefana Savkaniča. Požiare tiež vznikali pri vypalovaní suchej trávy hlavne v jarnom období.

Udavskí požiarníci často zasahovali pri požiaroch porastov v katastrí obce i pri požiaroch na roľníckom družstve. Pomáhali tiež pri povodniach na riekach Udava (v čase, keď jej vody zaplavili pivnice rodinných domov) a Laborec (vtedy hrozilo zatopenie roľníckeho družstva).

Ak to bolo potrebné, členovia požiarneho zboru pomáhali pri poľnohospodárskych prácach.

Protipožiarne hliadky z radov požiarnikov i občanov v čase žatvy pravidelne monitorovali polia, členovia zboru vykonávali aj kontroly v obydliach občanov na začiatku vykurovacieho obdobia.

Mnohí dobrovoľní požiarníci, resp. hasiči z obce boli za príkladnú dlhoročnú prácu v požiarnej ochrane ocenení čestnými uznaniami (Ján Dolobáč, Miron Ducko, Michal Gazda, Jozef Havrilčák, Štefan Jakica, Michal Ochman, Michal Pastír, Jozef Sitko, Ján Šalata, Ján Šalata – Sijak a Juraj Vološin), medailou (Ján Šalata), zlatou medailou za 40 rokov služby v požiarnej ochrane (Ján Dolobáč starší, Štefan Dupák, Michal Ochman, Andrej Orendáč, Andrej Petro a Michal Vaľo), striebornou medailou za 30 rokov služby (Ján Dolobáč, Michal Dolobáč) a medailou za vernosť (Ján Dolobáč, Andrej Komjaty a Michal Pastír).

V súčasnosti DHZ podlieha obecnej samospráve – plní úlohy na úseku požiarnej ochrany podľa osobitných predpisov, vykonáva najmä požiarne zásahy, záchranné práce pri mimoriadnych udalostiach (živelné a iné pohromy), poskytuje technickú pomoc, vykonáva technické zásahy pri ohrození a zabezpečuje preventívno-výchovnú činnosť.

Na čele zboru je veliteľ, ktorého do funkcie menuje obecné zastupiteľstvo – v súčasnosti tento post zastáva Martin Telepčák, vo funkcii predsedu DHZ pôsobí Anton Šecko.

Gazdovské potravné družstvo

Prvé potravné družstvo v dedine s názvom „Gazdovské potravné družstvo v Udavskom a okolí“ vzniklo v roku 1913.

Jeho zakladateľom bol učiteľ Jozef Greško (neskôr padol v prvej svetovej vojne), do čela družstva sa postavil Jozef Franko.

Prví členovia – okrem prihlášky – prispievali aj finančným vkladom vo výške 20 korún.

Družstevný obchod – v dedine najlepšie prosperujúci (o jeho úspešnú prevádzku sa výrazne pričínili Jozef Šalata, Michal Ducko, Michal Sabol a Ján Dolobáč) – bol umiestnený v dome Jozefa Šalatu (tieto priestory neskôr spoločnosť odkúpila).

Po prvej svetovej vojne sa obchodná prevádzka dosta-

la do úpadku – o jej oživenie sa však postaral Dr. Štefan Hések spolu s ďalšími obyvateľmi. Na poste vedúceho obchodu potom pôsobili viacerí ľudia – spomenúť môžeme Jána Siváka, Edmonda Džatka či Františka Sedlára. Časom sa družstvo opäť dostalo do finančných ťažkostí (na zabezpečenie svojej činnosti si raz dokonca muselo zobrať úver z banky).

V roku 1927 sa účtovníkom stal František Karandyšovský (túto funkciu potom zastával dlhší čas) a post predsedu predstavenstva obsadil Ján Karel – tunajší obvodný notár.

Potravné družstvo si v tom čase na svoju činnosť zarábalo nielen obchodovaním, ale aj výnosmi zo vstupného na predstavenia miestneho ochotníckeho divadelného krúžku. Zo získaných peňazí sa potom financovala i oprava družstevnej budovy.

Z najaktívnejších členov môžeme spomenúť Juraja Fica, Emila Horoščáka, Františka Karandyšovského staršieho, Jána Šalatu, Michala Šalatu či Annu Tomkovú.

V čase hospodárskej krízy a druhej svetovej vojny organizácia len prežívala – i napriek zlej situácii však predstavenstvo nezabúdalo najmä na najchudobnejšie rodiny (v období Vianoc a iných sviatkov im vypomáhalo zo spoločnej kasy – takýmto rodinám sa dokonca dávali šif šaty).

Po prechode frontu sa situácia postupne zlepšovala, rozširovala sa tiež ponuka služieb. Na podnet robotníkov vzniklo dňa 12. decembra 1944 v Humennom družstvo DRUHUROB (Družstvo humenských robotníkov). Členská i finančná základňa DRUHUROB-u rýchlo rástla, postupne sa zvyšoval aj vplyv spoločnosti. Na žiadosť občanov boli pobočky družstva zriadené aj v mnohých dedinách v okolí Humenného (medzi nimi i v Udavskom).

V roku 1948 bolo Družstvo humenských robotníkov premenované na Okresné spotrebné družstvo. O 5 rokov neskôr došlo k ďalšej zmene – Okresné spotrebné družstvo sa transformovalo na Okresný zväz spotrebných družstiev.

V roku 1954 bolo v Udavskom vytvorené Dedinské spotrebné družstvo, o 2 roky neskôr sa transformovalo na Jednotu – ľudové spotrebné družstvo.

V roku 1962 bolo v obci odovzdané do užívania nové nákupné stredisko a prevádzka verejného stravovania.

ŠKOLSTVO V OBCI V ROKOCH 1918 – 2007

Štatistický prehľad rímskokatolíckeho a gréckokatolíckeho školstva ľudového na Slovensku uvádza, že koedukačná škola v Udavskom s vyučovacím jazykom slovenským patrila pod Štátny školský inšpektorát so sídlom v Humennom, jej ráz bol rímskokatolícky a žiaci sa učili v starej školskej budove s dvoma učebňami, ktorá bola majetkom cirkvi (občania si túto budovu postavili svojpomocne v roku 1912 – zhotovená bola z kameňa a mala plechovú strechu).

V školskom roku 1918/1919 do dvoch tried dochádzalo spolu 78 žiakov, v školskom roku 1932/1933 do troch tried chodilo dokopy 191 žiakov (185 rímskokatolíkov a 6 iného vierovyznania) – v tom čase tu pôsobili dvaja definitívni učitelia a jeden dočasný učiteľ. Školský rozpočet na rok 1932 predstavoval čiastku 14 386 korún.

Ďalšie štúdiá miestni žiaci absolvovali v Humennom alebo Michalovciach (v roku 1948 bolo v dedine napr. už 70 maturantov, 12 vysokoškolákov a 9 kňazov).

Keď v roku 1944 z dediny evakovali obyvateľstvo, v škole sa prestalo vyučovať – budovu potom obsadilo nemecké vojsko a zriadilo si tu nemocnicu.

Pri oslobodzovacích bojoch bola škola čiastočne poškodená – vnútorné zariadenie sa už nedalo používať.

Vyučovanie sa opätovne obnovilo po prechode frontu, dňa 10. februára 1945. Vo funkcii riaditeľa (správcu) štátnej ľudovej školy vtedy pôsobil Ladislav Siegfried. Pamätníci uvádzajú ďalších, i predvojnových učiteľov, resp. riaditeľov – Jána Galajdu, Vojtecha Horvátha s manželkou Máriou, Viktora Adamkoviča, Martina Kováča, Jozefa Kováča, Jozefa Sninčáka, Alžbetu Klubertovú, Máriu Ratajovú – Sninčákovú, Máriu Medárovú, Margitu Sedlákovú, Gabrielu Sedlárovú či Annu Sninčákovú.

Prvé povojnové roky boli mimoriadne ťažké – žiaci dochádzali na vyučovanie nepravidelne, v budove školy sa robili rekonštrukčné práce.

V školskom roku 1945/1946 sa začalo vyučovať v dvoch triedach (dochádzalo tu spolu 86 žiakov), pravidelné vyučovanie bolo obnovené až v roku 1947.

V roku 1955 k dvom triedam pribudla tretia, o 6 rokov neskôr štvrtá a v roku 1962 bolo v škole zriadených 5 tried s celkovým počtom žiakov 128. Priestory už kapacitne nestačili – vyučovalo sa aj v kultúrnom a obchodnom dome. Starší žiaci dokonca cestovali do školy do susednej dediny Vyšný Hrušov.

V štátnej ľudovej škole, neskôr v národnej škole pôsobili títo riaditelia – Vojtech Šoltész, Jozef Valiga, Cyril Čmil a Jozef Sklenčár.

V školskom roku 1967/1968 bola v obci zriadená plne organizovaná Základná deväťročná škola (ZDŠ) s 1. – 9. ročníkom (dokopy tu dochádzalo 228 žiakov, 5. – 9. ročník začali navštevovať aj deti z Velopolia), novým riaditeľom sa stal Arpád Kirsch.

Keďže priestorové problémy pretrvávali, zriaďovali sa ďalšie učebne (napr. v bývalých učiteľských bytoch). V školskom roku 1973/1974 k žiakom 5. – 9. ročníka pribudli aj deti z Lubiše a Vyšných i Nižných Ladičkoviec – počet žiakov tým stúpol na 263. Čoraz intenzívnejšie sa začalo uvažovať o výstavbe novej školskej budovy.

Nová, 13-triedna budova školy bola do užívania slávnostne odovzdaná 2. apríla 1974 (stará školská budova tak prestala slúžiť svojmu účelu, preto ju zbúrali).

Gazdovské potravné družstvo

Škola je napojená na obecný vodovod, kanalizáciu, od roku 1997 má plynovú prípojku. V objekte sa nachádza telocvičňa, v areáli sú situované športoviská.

Na vyučovanie tu ročne – v priemere – dochádzalo asi 200 žiakov nielen z Udavského, ale aj z Velopolia (od 1. ročníka), Lubiše, Nižných a Vyšných Ladičkoviec a Rovného (od 5. ročníka).

V školskom roku 2006/2007 tu do deviatich tried dokopy chodilo 165 žiakov.

Od septembra 1999 školský rok začína i končí bohoslužbou – zúčastňujú sa jej žiaci, učitelia, zamestnanci i rodičia.

Dňa 1. januára 2001 sa škola v Udavskom stala právnickou osobou (samostatne hospodáriacou štátnou školou s právnou subjektivitou).

Školský rok 2002/2003 v tunajšej vzdelávacej inštitúcii otvoril minister školstva, v nasledujúcom školskom roku žiakov i učiteľov poctil svojou návštevou kardinál Jozef Tomko.

V apríli 2004 si škola pripomenula 30-te výročie otvorenia novej budovy.

Zriadené bolo Stredisko záujmovej činnosti so zameraním na futbal, v októbri 2006 k nemu pribudli aj 2 oddelenia stolného tenisu.

V septembri 2003 začala rozsiahlejšia rekonštrukcia školskej budovy (rovnú strechu telocvične vtedy vymenili za sedlovú), v nasledujúcom roku práce pokračovali (stará podlaha telocvične bola vymenená za novú, dubovú). V roku 2006 sa drevené okná nahradili modernými, plastovými, opravená bola tiež strecha nad hlavnou budovou a školskou jedálňou. V aktuálnom roku dala samospráva obnoviť spojovaciu chodbu, upraviť šatne v telocvični a zrekonštruovať kuchyňu (vymenili sa tu okná a dvere, pribudlo nové vnútorné zariadenie).

V roku 2005 bola zriadená moderná učebňa informatiky (novou výpočtovou technikou sa dopĺňa priebežne).

So stúpajúcou úrovňou materiálno-technického zabezpečenia školy neustále vzrastá aj kvalita výchovno-vzdelávacieho procesu.

Inštitúcia je zapojená do projektov Infovek (všetci zamestnanci sú preškolení a získali certifikát IKT, škola je zároveň sídlom školiaceho centra), Škola podporujúca zdravie a Mliečny program Danone, žiaci sa zúčastňujú charitatívnych akcií (napr. Dobrej noviny, Dňa narcisov, Behu

Budova školy z roku 1912

Terryho Foxa, Európskeho dňa rodičov a školy) a rôznych zberov (papieru, skla a plastových fliaš).

Vedenie úzko spolupracuje s rodičovskou radou, radou školy, úradom práce, odborovou organizáciou i obecným úradom, usiluje sa aj o viaczdrojové financovanie činnosti školy (využíva finančné prostriedky zo zdrojov Európskeho sociálneho fondu na zamestnávanie kvalifikovaných znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, realizuje program aktívnej činnosti, v spolupráci s rodičovským združením sa pravidelne uchádza o získanie dvojpercentného príspevku z odvedených daní).

Učitelia podávajú rôzne projekty (väčšinou sú zamerané na získavanie finančných prostriedkov na zabezpečenie nových foriem vzdelávania a modernizáciu výchovno-vzdelávacieho procesu), úspešne sa angažujú i v oblasti mimoškolskej činnosti.

Výrazné úspechy dosiahli žiaci v rôznych súťažiach či olympiádach na okresnej, krajskej i celoslovenskej úrovni – spomenúť môžeme stolnotenisovú súťaž, literárne súťaže, výtvarnú súťaž s názvom Vesmír očami detí, biblickú olympiádu, olympiádu v anglickom jazyku či matematickú olympiádu.

Deti (pod vedením svojich pedagógov) sa aktívne zapájajú aj do kultúrneho života obce (nacvičujú slávnostné programy či akadémie a prezentujú ich pri významných sviatkoch, resp. výročiach).

O rozvoj vzdelanosti v Udavskom sa zaslúžilo niekoľko desiatok učiteľov – spomenúť môžeme Andreja Kluberta, Máriu Komjatovú – Medárovú, Margitu Behúnovú, Máriu Pyšniakovú, Agnesu Kirschovú, Žofiu Hlubikovou, Máriu Janošovú, Mgr. Juraja Potáša, Mgr. Annu Pupanovú, Máriu Šalátovú, Mgr. Bernarda Komjatého či Mgr. Annu Mažerikovú.

Do roku 1991 post riaditeľa školy zastával Mgr. Alexander Jablonský, v rokoch 1991 – 1998 v tejto funkcii pôsobil Mgr. Bernard Komjatý, v školskom roku 1999/2000 do riaditeľského kresla zasadla Mgr. Anna Mažeriková. Zástupkyňou riaditeľky sa stala Mgr. Monika Karandyšovská, neskôr ju vo funkcii vystriedala Mgr. Miroslava Pauliková (počas materskej dovolenky jej agendu vedie Ing. Miriam Januchová).

Predchodkyňou dnešnej materskej školy (MŠ) bola detská opatrovňa, ktorú zriadili v roku 1947 v byte riaditeľa ľudovej školy (učiteľkou tu bola Anna Šavoltová a pestúnkou Mária Liščáková).

Žiaci tunajšej školy (školský rok 1958/1959)

V školskom roku 1948/1949 sa opatrovňa transformovala na materskú školu a o niekoľko mesiacov neskôr ju presťahovali do objektu kultúrneho domu.

V roku 1950 sa riaditeľkou škôlky stala Jolana Rojčeková (vo funkcii pôsobila až do roku 1966).

Z kultúrneho domu bola MŠ následne premiestnená do priestorov národnej školy (škôlku v tom čase navštevovalo priemerne 20 až 30 detí). Keďže priestory po hygienickej stránke nevyhovovali, v roku 1963 sa škôlka opäť sťahovala – teraz do budovy obchodnej prevádzky.

Dňa 1. septembra 1977 bol do užívania odovzdaný nový objekt materskej školy.

V niektorých rokoch škôlku navštevovalo až 60 detí – ich počet však začal postupne klesať, preto v roku 2004 došlo k oficiálnemu spojeniu škôlky so základnou školou (v nasledujúcom roku boli deti presťahované do zrekonštruovaných priestorov v budove základnej školy).

Vo funkcii riaditeľky MŠ sa postupne vystriedali Marta Palárová – Dupalová, Anna Novotová – Nepelová, Mária Veľasová, Marta Kolinčáková a Ingrid Ferková, medzi najdlhšie pôsobiace učiteľky v škôlke patrili Helena Bartková – Šalátová a Helena Pastiráková.

V súčasnosti materskú školu navštevuje priemerne 20 detí z obce, post zástupkyne riaditeľky základnej školy pre škôlku zastáva Ingrid Ferková.

ŠPORT A TELOVÝCHOVA V ROKOCH 1918 – 2007

História telovýchovy a športu v obci sa začala písať príchodom Dr. Štefana Héseka – táto mimoriadne aktívna a všestranná osobnosť iniciovala napr. výstavbu športového ihriska či založenie viacerých športových oddielov.

Futbalový oddiel

Počiatky organizovaného futbalu v dedine datujeme do obdobia po druhej svetovej vojne. Ladislav Siegfried – miestny kronikár – v zápise k roku 1948 uvádza: „Že v obci je šport na vysokom stupni, o tom svedčí tá skutočnosť, že v obci je riadny športový klub, založený podľa pravidiel telovýchovy.

Futbalové družstvo (rok 1964)

Hráči prvého mužstva sú registrovaní. Majú riadny výstroj, lopty, zodpovedajúce ihrisko, ktoré sa nachádza na pažití za Udavou. Na založení klubu má nesporne najväčšiu zásluhu J. Vričan – stolár. On bol iniciátorom založenia klubu a spočiatku aj finančníkom.“

Futbalisti mali od začiatku vytvorené primerané podmienky pre svoju činnosť (svedčí o tom napr. odznak klubu), časom sa zaradili medzi úspešné športové kluby aj v rámci celého širšieho regiónu. Zápasy hrávali s mužstvami Humenného, Medzilaboriec, Sečoviec, Sniny, Sobraniec i Stakčína (družstvo Udavského v tomto období nastupovalo na zápasy najčastejšie v zložení Roman starší – Gajdoš – Dolobáč – Koromház – Gajdoš – Komjati – Sedlár – Hlubík – Forin – Komanický – Behún – Ducko, striedajúcimi hráčmi boli Vološin, Šalata, Andrejčík a Medár).

Prvé futbalové ihrisko sa nachádzalo „Za majirom“, neskôr sa zápasy hrávali uprostred dediny. Keď toto miesto muselo časom ustúpiť zástavbe, klub sa presťahoval na tzv. „staré ihrisko“ za riekou Udavou.

Na súčasnom futbalovom ihrisku sa začalo hrať v roku 1958, celý areál bol však dobudovaný až neskôr – v roku 1972.

V obecnej kronike je k roku 1962 takýto zápis o športe: „Odumierajúci futbal v Udavskom, ktorý mal v minulosti dobrú tradíciu, znova ožil. V tejto sezóne hrali futbalisti v II. triede okresnej súťaže a zaslúžili si plnú podporu občanov. Pre ďalšie generácie uvádzame mená našich futbalistov A-mužstva: Michal Pastir, Michal Boňko, Pavol Koval, Štefan Šalata, Pavol Zbur, Jozef Dupák, Andrej Ducko, Michal Kridla, Ján Vološin, Ladislav Šalata, Michal Dolobáč, Štefan Šimko, Jozef Dolobáč, Michal Škurka, Štefan Koval.“

V udavskom futbalovom oddiele pôsobili viacerí hráči, ktorí neskôr hrávali vo vyšších i najvyšších súťažiach – spomenúť môžeme Andreja Brillu, Michala Pastíra, Tomáša Brillu, Jozefa Jakicu, Štefana Komjatého, Jána Dolobáča, Jozefa Šalatu, Pavla Romana (bol kapitánom futbalového klubu Chemlon Humenné, vyhlásili ho tiež za športovca roka okresu Humenné) či Petra Sninčáka.

Menili sa aj názvy klubu – Sokol, ŠK Udavské, Tatran, Lesy, Družstevník, Športový klub, Obecný športový klub (OŠK) Udavské.

Mužstvá dospelých, dorastencov a žiakov pôsobili najmä v okresných súťažiach (výnimočne hrávali zápasy na krajskej úrovni).

V roku 1989 družstvo mužov postúpilo do I. B triedy, v 90-tych rokoch hrávalo okresnú súťaž. Rok 2000 znamenal pre mužov postup do V. ligy. V súťažnom ročníku 2005/2006 futbalový oddiel OŠK pôsobil v I. triede okresnej súťaže, v aktuálnom ročníku v II. triede.

Od roku 2000 dodnes sa pri mužstve vystriedalo niekoľko trénerov – Ján Hrin, Jozef Jakica, Štefan Komjatý, Pavol Roman, Jozef Šalata a Štefan Šalata.

Žiaci v súčasnosti hrávajú v III. lige, družstvo dorastencov momentálne nevyvíja žiadnu činnosť.

Volejbalový oddiel

Volejbalisti hrávali svoje zápasy „na valale“. K najlepším z nich koncom 40-tych rokov 20. storočia patrili Ján Šalata,

Ján Dolobáč, Michal Andrejčík, Bartolomej Nyulassy, Andrej Ducko, Michal Pastir, neskôr to boli Jozef Šalata, Blažej Marko, Stanislav Orendáč, Ján Sabol či Arpád Kirsch.

V roku 1962 sa družstvo volejbalistov prebojovalo do II. triedy okresnej súťaže.

V posledných rokoch si tento šport opätovne získava obľubu najmä medzi mládežou, preto sa organizujú volejbalové turnaje.

Stolnotenisový oddiel

Stolný tenis sa v Udavskom tešil vždy veľkej obľube, i keď bol v tieni futbalu a volejbalu.

Súťažne sa hrával približne od polovice 50-tych rokov 20. storočia – zápasy sa odohrávali v kultúrnom dome, hasičskej klubovni, starej škole, neskôr v jedálni (ZVS).

Pri jeho zrode stáli Michal Boňko, Michal Dolobáč, Arpád Kirsch, Stanislav Orendáč, Mária Orendáčová, Michal Pastir, Jozef Šalata a Margita Vološinová.

V obecnej kronike je k roku 1962 takýto zápis: „Dobre si počínali aj naši stolní tenisti, ktorí hrali v okresnom prebore. Svoju činnosť začali veľmi úspešne. Po prvých troch kolách sú na prvom mieste zásluhou týchto hráčov – Michala Dolobáča, Jozefa Šalatu, Arpáda Kirscha, Michala Boňka, Margity Vološinovej a Márii Orendáčovej.“

Do roku 1966 miestny stolnotenisový oddiel pôsobil v okresnej i krajskej súťaži, mal aj majstrov okresu či kraja. Neskôr sa hrávali už len školské súťaže (svedčia o tom záznamy v kronike z rokov 1983, 1985, 1988, 1989). I napriek tomu v Udavskom vyrástli 2 veľké stolnotenisové talenty – Ľudovít Gajdoš (v roku 1974 sa stal majstrom Slovenska v kategórii mladších žiakov) a Beáta Komjatová (v rokoch 1985 – 1988 bola v širšom výbere reprezentantiek ČSSR v kategórii starších žiačok a kadetiek, stala sa i najúspešnejšou športovkyňou okresu Humenné za rok 1986).

Prelomovým sa stal rok 2006 – Daniel Gajdoš starší, ktorý dovtedy (aj so svojimi synmi) pôsobil v Humennom, sa rozhodol (s podporou obecného úradu i školy) opätovne založiť v obci stolnotenisový oddiel.

Dostavili sa už aj prvé výsledky – A-družstvo mužov v aktuálnom ročníku IV. ligy skončilo (spolu s Vranovom nad Topľou) na 1. mieste, úspešne si počína i B-mužstvo a družstvo žiakov.

Mladí stolní tenisti (rok 1973)

Dňa 6. januára 2007 sa v obci uskutočnil prvý ročník nového medzinárodného športového podujatia s názvom Trojkraľový stolnotenisový turnaj o Pohár starostu obce.

Školská telesná výchova

K rozvoju športu v obci prispieva i školská telesná výchova. Školské družstvo stolných tenistov získalo – už po tretíkrát za sebou – na majstrovstvách kraja bronzové medaily. Pekné výsledky dosahujú žiaci aj v súťažiach v strelbe zo vzduchovky. Z kolektívnych športov sa najväčšej obľube teší basketbal a futbal.

V posledných desiatich rokoch sú žiaci tunajšej školy úspešní aj v cezpoľnom behu, v olympijskom behu, vo večernom behu, v šachu, plávaní, orientačných pretekoch či v rôznych atletických disciplínach.

Aktívnu činnosť vyvíja i Školské športové stredisko.

Tunajšia základná škola bola viackrát vyhlásená za najúspešnejšiu školu okresu Humenné v kategórii dedinských škôl.

V 80-tych rokoch 20. storočia činnosť vyvíjal tiež turistický oddiel mládeže pod vedením Ing. Kláry Komjatiovej – Holomekovej (po jej odchode však zanikol).

Autori príspevkov: Ľudovít Behún, Ing. Martina Behúnová, Anna Benejová, Mgr. Michal Franko, Mgr. Bernard Komjatý, Mgr. Anna Mažeriková, Tomáš Pastirák, Ing. Michal Šalata, Ľuboslava Šalátová

PRAMENE A LITERATÚRA

- Adamov, P. – Polovka, Š. – Sivčo, A.: Z minulosti k dnešku. Humenné 1975.
- Archív Obecného úradu (OcÚ) v Udavskom.
- Čižmár, M.: Ľudia, udalosti a história Vyšného Hrušova. OcÚ Vyšný Hrušov.
- Dr. Štefan Hések – 50. výročie úmrtia. Prešov 2003.
- 20 slobodných rokov obce Udavské. Udavské 1970.
- Evidencia členov, osobného výstroja a výzbroje ZO ZPO Udavské.
- Evidencia KVČ MKS Udavské.
- Evidencia KVČ OČK Udavské (1997 – 2007).
- Holečko, M.: ThDr. PhDr. Štefan Hések – Život a kultúrno-osvetové dielo. In: Zborník zo sympózia k 100. výročiu narodenia ThDr. PhDr. Štefana Héseka. Senica 1992.
- Kol. autorov: Udavské. Udavské 1997.
- Kopčan, M.: Štatistický prehľad r. kat. a gr. kat. školstva ľudového na Slovensku. In: Katolícke Slovensko 833 – 1933, s. 376, 377.
- Kronika MŠ v Udavskom (od roku 1947).
- Kronika obce Udavské (1. – 4. zväzok).
- Kronika ZŠ v Udavskom (od roku 1945).
- Majtán, M.: Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov. Bratislava 1972, s. 443.
- Malá encyklopédia Slovenska. Bratislava 1987.
- Návrh erbú obce Udavské. Ideový návrh: PhDr. Peter Kónya. Grafický návrh: firma L. I. M. Prešov.
- Protokol z kanonickej vizitácie z roku 1749 (dištrikt Humenné).
- 70 rokov spotrebného družstevníctva v okrese Humenné. Humenné 1974.
- Stolárik, S.: Humenské kolégium a traja košičskí mučeníci. Humenné 1995.
- Súkromný archív kronikárky Anny Benejovej.
- Súkromný archív Ľudovíta Behúna.
- Súkromný archív Michala Dolobáča.
- Súkromný archív Mgr. Michala Franka.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR).
- Štátne archívy (ŠA) Humenné, Košice a Prešov.
- upc preshow: UPC Prešov, február 2006, s. 8.
- www.ovdpoe.sk
- www.upn.sk

NÁRODOPISNÉ ČRTY

(SPÔSOB OBLIEKANIA A ĽUDOVÉ ZVYKY)

Život našich predkov bol v minulosti úzko spätý s pôdou – ona ich zamestnávala, živila i obliekala.

Z lanu a konope ženy zhotovovali nite a tkali plátno – hovorilo sa mu *platno z domacej roboti*. Z neho sa potom šili súčiastky odevu pre celú rodinu – spodná bielizeň (*spodki*), nohavice (*nohavki* – na ich výrobu sa používalo hrubšie domáce plátno, ľudovo nazývané *drelích*), košele (*košule*) a krátke, šnúrou zdobené kabátiky (*kikľe*). Pod *kikľu* mali chlapi krátku vestu – *lajbik* zvyčajne tmavej farby. V zime chlapi nosili *gubaňe* (vyrobené boli z vlny oviec, ktoré sa pásli na kopcoch nad dedinou – dnes sa tam rozprestiera les Veské), krátke kabáty – *geroki* alebo *kožuchi*. Nohy si omotávali *onučkami* a na ne obúvali *čičmi*. Nosila sa tiež plstená obuv – *filce* a *bočkori*. Pokrývku hlavy tvoril klobúk – *kalap*, v zime *baraňica*.

Ženy nosili spodnú košelu – *podolok* z plátna domácej roboty (krátke rukávy boli zhotovené z jemnejšieho kupovaného plátna). Na ňu si obliekali blúzu – *lepecanku* (zdobená bola „nazberkaním“ a krajkou). Pred zimou sa chránili *kicku* – krátkym kabátikom so šnúrovaním, cez plecica si zvyčajne prehodili *trebuchovku* – vlnenú šatku alebo *chustku* – veľkú kockovanú šatku. Sukní (*kabatov*) bolo viac – spodné mali zvyčajne bielu farbu a boli lemované krajkou (*šicem*), vrchnú sukňu (*verchňi kabat*) šili z kupovaného plátna (na denné nosenie využívali aj sukňu z domáceho plátna – vtedy plátno farbili a sukňu nazývali *farbeňikom*). Okolo pása mali zásteru – *fartuch*, *šurc*. Hlavu si zakrývali šatkou – *chustku* (šatky – volali ich napr. *baršonki* či *štofovki* – zhotovovali z kupovaného plátna, ozdobovali jemnou výšivkou, strapcami – *tračkami* a ich farba závisela nielen od veku ženy, ale aj od konkrétneho obdobia). Pod *chustku* sa nosila *temitka* – červená šatôčka, ktorá pridržovala *kontu* – do vrkoča spletené a stočené vlasy, upevnené drevenou ihlicou – *hernadľu*.

Ženy sa veľmi skoro obliekali do šiat tmavých farieb.

Dievčatá nosili farebnejšie oblečenie. Zdobili ich stužky – *pantľiki* (farba závisela od obdobia cirkevného roka a od druhu sviatku), nimi si prikrášľovali aj účes – vlasy, na zátylku spletené na *kačku*. Malé deti zvyčajne obliekali do dlhšej košielky – *košulki*, odev väčších detí sa podobal oblečeniu dospelých.

Dedinčania verili v silu zvykov a povier. Tie sa zachovávali ústne, tradovaním z pokolenia na pokolenie – niektoré z nich majú svoje korene dokonca až v pohanských časoch.

Mnohé zvyky prežili dodnes.

V Udavskom sa napr. ešte stále používa zvrät „Uš si u náz dáuno ňebul, trebalo bi ci nohi zos popelom posipac!“ (zried-

kavému návštevníkovi tým naznačujeme, že nás mrzí, keď k nám dlho nechodí, resp. želáme si, aby k nám chodil častejšie – táto veta zároveň poukazuje na starý zvyk našich predkov posypať nohy zriedkavému návštevníkovi popolom, aby tak z domáceho kozuba prešla na hosťa sila *larov* a *penatov* – *dzedov* a *bab* – duší zomrelých predkov, ktoré v ohnisku sídlili).

Po príchode z domu, v ktorom leží mŕtvola, je zvykom dotknúť sa pece.

Na Štedrý večer bolo zaužívané dotknúť sa „čelustia“ pece nohami a rukami.

Keď sa dávalo z domu mlieko po západe slnka – *po zachodze slunka*, museli ho dať dole zo sporáka a posoliť.

Dievke, ktorá išla prvýkrát na tanec, sa mali posypať nohy prachom spod prahu niekoľkých krčiem, aby mala veľa tanečníkov.

Ak niekto neprial mladomanželom vlúdne a láskavé spolunažívanie, ale to, aby na seba brechali ako psi, pri návrate z kostola im posypal cestu prachom z takého miesta, kde sa naozaj hrýzli psi a vyslovil kľatbu „*Bodaj sce se tag hrizli, jag toti psi!*“

Ak dievka chcela vedieť, kto sa stane v budúcom roku jej manželom, mala v predvečer sviatku sv. Andreja urobiť tieto čary (ide o starý svätoandrijský zvyk) – zobrať konopné zrná (*semenec*) a zasiať ich večer *na natoň* (na miesto, kde sa rúbalo drevo) so slovami „*Andreju, Andreju, konope ci seju, daj mi Bože znac, s kim jich budu brac*“. Pri odriekaní mala dievka chlapskými gaťami *zabranic* zasiať konope (t. j. mala potiahnuť mužské gate po mieste, na ktoré hodila *semenec*). Gate potom musela zobrať do izby a položiť si ich pod vankúš – ktorý mládenec sa jej prisnil, za toho sa mala vydať (keď sa jej neprisnil nikto, mala počas budúceho roka ostať ešte dievkou).

Pri prvom vyhánaní dobytku na pašu gazdiná statok prežehňala, pokropila svätenou vodou, pastierovi doniesla v korýtku vrbové prúty, dala mu múky na *poplanok* (veľký koláč z kysnutého cesta, ktorý sa zvyčajne piekol spolu s chlebom), múkou posypala aj pastiera, aby sa ho kravy držali – *trimali*.

Tehotná žena, aby nepotrtila (aby *od nej neodišlo*), musela jesť to, na čo dostala chuť. V prípade, že takéto jedlo nebolo poruke, nesmela sa žena na seba ničoho dotknúť, kým jej chuť neprešla (verilo sa totiž, že ktorej časti tela sa žena dotkne, tam bude mať jej dieťa znak). Po pôrode spravila babica svätenou veľkonočnou kriedou krížiky na štyroch stranách postele, potom časť kriedy s uhľikmi zo svätenia

ohňa na Bielu sobotu uviazala do handričky a dala matke okolo krku, aby to nosila, kým nepôjde *na vivodki* (išlo o cirkevný obrad očistenia ženy po pôrode). Počas šestonedelia – kým nešla *na vivodki* – nesmela ísť žena nikde z domu.

Pri prvej vychádzke jej dávali pod pazuchu nôž.

Po narodení dieťaťa sa posteľ obtiahla plachtou (bola

to *kutova plachta*), hore priviazali ružovú mašľu a tu prinášali príbuzní dary *na spatri* – koláče, rascovú polievku, kávu.

Mnohé krásne zvyky súviseli aj s Vianocami, Novým rokom, Veľkou nocou, so svadbou (*vipitovaňe* nevesty či ženiča), sejbou či žatvou.

Anna Benejová

Odievanie v minulosti

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA SOTÁCKEHO NÁREČIA

Severovýchodne od Humenného sa rozprestiera sotácka nárečová oblasť. Územie má tvar nevelkého trojuholníka, do ktorého patrí 30 sotáckych lokalít. V údolí rieky Laborec ležia dediny Dedačov, Hankovce, Hrabovec nad Laborcom, Jabloň, Kochanovce, Koškovce, Lubiša, Nižné Ladičkovce, Slovenské Krivé, Veľopolie, Vyšné Ladičkovce, Zbudské Dlhé, v údolí Udavy zase obce Adidovce, Papín, Rovné, Udavské, Vyšný Hrušov a v údolí Cirochy sídla Belá nad Cirochou, Dlhé nad Cirochou, Kamenica nad Cirochou, Modrá nad Cirochou, Snina a Zemplínske Hámre. Východnejšie – pri riečke Rika – je situovaná obec Kamienka a ďalej, pri Ciroche, sa nachádzajú dedinky Hažín a Lackovce. Južnejšie od nich – pri potôčiku Ptava – ležia 3 sotácke dediny Chlmec, Porúbka a Ptičie. Ich vzdialenejším susedom je obec Jasenov, kde sa už viacero rokov konajú sotácke folklórne festivaly.

Sotácke nárečie patrí k východoslovenským dialektom. Sotáckym sa nazýva preto, lebo namiesto spisovného opytovacieho zámena „čo“ sa používa „so“ (napr. *So ci, so? So bešedziš?*) – tento tvar je prítomný i v zloženinách typu *dasco, nasco, presco, soš, soškal'* a pod.

Celá oblasť sotáckeho nárečového územia sa člení na 2 skupiny – podvihorlatskú (resp. juhovýchodnú) a podlaboreckú (resp. severovýchodnú).

Sotácke nárečie má svojou geografickou polohou charakter periférneho (okrajového) zemplínskeho dialektu. Od ostatných východoslovenských nárečí sa odlišuje najmä hláskoslovím (konkrétne ide o fonetickú realizáciu vokálov a konsonantov), množstvo gramatických zvláštností je i v morfológii a syntaxi, zaujímavá je tiež lexicológia.

O knižné spracovanie sotáckeho nárečia sa pokúšali mnohí odborníci – azda najviac sa na tomto poli angažoval Ján Šarga, rodák z Veľopolia. Tento absolvent Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave svoje poznatky publikoval vo viacerých štúdiách (najmä v rokoch 1936 – 1938) a časopisoch (významný je predovšetkým jeho príspevok, uverejnený v odbornom zborníku *Carpatika*) – žiaľ, jeho plodnú prácu prerušil predčasný skon.

Spomenúť môžeme aj PhDr. Jozefa Lišku, CSc. – tento dialektológ časť zo svojich výskumov sotáckeho nárečia uverejnil v knihe s názvom *K otázke pôvodu východoslovenských nárečí* (Matica slovenská, Turčiansky Svätý Martin 1944).

Výskumu sotáckeho nárečia sa mnohé roky aktívne venuje tiež stredoškolský učiteľ Mgr. Michal Franko.

Žiaľ, do dnešných dní sa nepodarilo vydať komplex-

nú jazykovednú publikáciu o tomto dialekte, resp. slovník sotáckeho nárečia – parciálne poznatky sú tak roztrúsené po rôznych vedeckých zborníkoch, odborných časopisoch, almanachoch či novinách.

Na uchovanie sotáckeho nárečia dnes negatívne vplyva najmä migrácia obyvateľstva. Jasne to dokumentuje aj situácia v Udavskom, keď si noví obyvatelia so sebou prinášajú i vlastnú podobu dialektu, čím sa zákonite mení pôvodná podoba nárečia v obci – najviac v oblasti foneticko-fonologickej (čiže výslovnostnej) a lexikálnej (sotácke nárečie sa postupne zblíži so zemplínskym nárečím, resp. s východoslovenskými dialektmi, veľký tlak vyvíja i spisovný jazyk).

Mgr. Michal Franko
(príspevok krátený zostavovateľmi)

OBECNÉ ZAUJÍMAVOSTI

V minulosti bolo v dedine rozšírené pestovanie pohánky (ľudovo sa nazýva *tataraka*). Siala sa všade tam, kde sa nachádzala červenkastá pôda (*hlínka*) – na „Suchej“, „Pod Miháľkovým“ a na „Jánovom dole“. Oblúbenými jedlami z nej boli *tatarčani chľib, tatarčane krupi, tatarčane pirohi* a *zameška*.

V čase pôsobenia kňaza Andreja Hámorského (1865 – 1876) sa obyvatelia Udavského stali členmi Spolku sv. Vojtecha.

V rokoch 1773, 1831 a 1873 zasiahla obec epidémia cholery, mŕtvych pochovávali za riekou Laborec (na tomto mieste sa dodnes zachoval kríž).

Dňa 22. mája 1948 navštívil dedinu vtedajší minister poľnohospodárstva Július Ďuriš.

V roku 1949 tunajší ochotníci nacvičili až 11 divadelných predstavení.

Dňa 24. júla 1993 sa v Udavskom uskutočnilo neoficiálne stretnutie vtedajšieho predsedu vlády SR Vladimíra Mečiara s kardinálom Jozefom Tomkom.

Prvým dieťaťom v dedine, ktoré sa narodilo v novom tisícročí (konkrétne 4. januára 2001), bola Daniela Čurilová.

Dňa 5. mája 2002 do obce zavítal minister pôdohospodárstva Pavel Koncoš.

V roku 2003 boli do Siene slávy humenského futbalu uvedení naši rodáci – futbalisti Štefan Karandyšovský, Štefan Komjatý, Andrej Orendáč a Pavol Roman.

Najdlhšie v obci pôsobil kňaz Ladislav Bartko – 37 rokov (od roku 1962 do roku 1999).

Najstarším obyvateľom Udavského je v súčasnosti Pavlína Boňková (narodila sa 1. októbra 1909).

K najúspešnejším športovcom v obci dnes patrí Mgr. Marek Nemčík – maratónec a triatlonista.

V obecnom katastri sa vyskytuje zákonom chránená rastlina, ktorá je zapísaná aj v Červenej knihe ohrozených rastlín a živočíchov Slovenska – črievičník papučkový (*Cypripedium calceolus*).

Na pozemku Benejových, pri ceste, vedúcej okolo parku ku kostolu, rastie chránený strom platan javorolistý (*Platanus acerifolis*) – má asi 300 rokov, vysoký je 28 metrov a obvod kmeňa vo výške 1,3 metra dosahuje 4,82 metra.

Ďalším vzácnym exemplárom stromu, ktorý eviduje CHKO Východné Karpaty, je dub letný (*Quercus robur*) – rastie v lese, tesne za hranicou obecného parku a má významnú ekologickú, krajínotvornú a estetickú hodnotu. Jeho vek odborníci odhadujú na 200 až 250 rokov, vysoký

je 25 metrov a obvod kmeňa vo výške 1,3 metra dosahuje 5 metrov.

Podľa záznamov v kronike sa prvá pásavka zemiaková objavila v dedine v roku 1957 na zemiakoch vo Volovom (p. Prochádzka).

Dňa 19. júla 1953 sa obcou prehnala veľká búrka, ktorá lámala stromy a spôsobila škody i na majetku občanov.

V noci z 8. na 9. mája 1957 napadli až 4 centimetre snehu – toto neočakávané ochladenie spôsobilo veľké škody hlavne na ovocných stromoch.

Dňa 1. septembra 1994 popoludní sa dedinou prehnala búrka s mimoriadne silným vetrom – ten strhával strechy domov, lámal stromy a narobila veľké škody na majetku.

V marci 1997 bola v obci pozorovateľná kométa s označením C/199501 Hale Bopp.

V utorok 20. mája 2003 o 22.14 hodine pocítili obyvatelia Udavského záchvevy zeme – oficiálne správy potvrdili otrasy v sile 4,2 stupňa Richtrovej stupnice.

Autori: Ludovít Behún, Ing. Martina Behúnová, Anna Benejová, Mgr. Michal Franko, Mgr. Bernard Komjatý, Mgr. Anna Mažeriková, Tomáš Pastirák, Ing. Michal Šalata, Luboslava Šalátová

ZÁKLADNÉ ŠTATISTICKÉ ÚDAJE O OBCI

SUMMARY

Prvá písomná zmienka o obci: rok 1317

Nadmorská výška: 165 metrov n. m.

Nadmorská výška v strede obce: 186 metrov n. m.

Aktuálny stav obyvateľstva: 1 286

Rozloha pôdy v obecnom chotári

Celková výmera obecného katastra		1 320 ha
Z toho	Poľnohospodárska pôda	608 ha
	Orná pôda	275 ha
	Záhrady	25 ha
	Ovocné sady	33 ha
	Lúky	160 ha
	Pasienky	115 ha
	Lesná pôda	520 ha
	Vodné plochy	43 ha
	Zastavané plochy	50 ha
	Ostatné plochy	99 ha

Vývoj počtu obyvateľstva

Rok sčítania	Obyvateľstvo spolu	Muži	Ženy	Národnosť	Rok sčítania	
					1970	1980
1869	786	-	-	Slovenská	1 158	1 174
1880	743	-	-	Česká	4	3
1890	842	-	-	Rusínska	-	-
1900	799	-	-	Ukrajinská	-	5
1910	813	-	-	Ostatná	3	2
1921	924	-	-	Vierovyznanie	1991	2001
1930	1168	-	-	Rímskokatolícke	1 043	1 074
1940	908	-	-	Gréckokatolícke	67	104
1950	907	-	-	Pravoslávne	-	11
1961	1056	528	528	Evanjelické	-	5
1970	1165	570	595	Svedkovia Jehovovi	-	1
1980	1184	579	605	Bez vyznania	6	13
1991	1176	580	596	Nezistené	60	48
1997	1254	618	636	Počet domov	1991	2001
2001	1 256	623	633	Trvale obývaných	318	325
2005	1268	639	629	-	-	-

The municipality Udavské is situated in Eastern Slovakia – in the southern part of the Nízke Beskydy mountains, at the confluence of the rivers Udava and Laborec.

So far the oldest evidence on settlement of the local territory dates back to the early Neolithic period (2200 – 2000/1900 B. C.).

Udavské originated probably in the 11th – 12th century as a Slavonic, more precisely Slovak village. Up to now the oldest historical record about this Zemplín village, which belonged to the Humenné manor of the Drugeth family, dates back to 1317.

The local manor estate represented the economical centre of the surrounding to the 17th century.

At the beginning of the 18th century earl František Csáky built a bricked mansion in Udavské.

From the 19th century the members of the Szirmay family were the most influential owners of the properties in the village.

At the turn of the 19th and the 20th century Udavské had an outstanding position in the surrounding. It was the seat of local notary and post office.

In the period of the interwar Czechoslovak republic (ČSR) the municipality was known due to its modern mill and steam sawmill to which belonged also narrow-gauge railway.

The events of the World War II affected also Udavské and mainly Jewish inhabitants tragically lost their lives there.

Religion played an important role in the life of inhabitants (especially in the past).

The Roman Catholic church was located in the village probably from the medieval times. The wooden parish temple was replaced by the brick church (consecrated to the Holy Trinity) at the beginning of the 18th century.

The present ethnic and confessional structure of Udavské population was formed in the 18th century, when the serfs were allowed to move more frequently.

Up to these days the municipality is the seat of Roman Catholic rectory (in the past there existed also the school next to the parish). Due to the activities of the priest Dr. Štefan Hések (1918 – 1939), who was an important personality in social, cultural and sport development in the municipality, new facilities were built in the village – Roman Catholic Church (finished in 1927), rectory (built in 1936) and Roman Catholic Cultural Center (started to be used in 1938).

Udavské is often connected with the personality of Cardinal Jozef Tomko (born in the village in 1924), who served in outstanding church positions in Vatican for many years.

Nowadays the municipality belongs to modern, dyna-

mically developing municipalities in Humenné District. The village is proud of its gas piping system, canalization and water supply system. We can find here a basic school and a kindergarten, free enterprise is being developed too.

Its inhabitants enjoy rich cultural, social and sport activities – very active are forest companies, associations and clubs, such as firemen, theater company, chorus as well as sport club.

OBSAH

PRÍHOVOR STAROSTU OBCE	3
HISTÓRIA OBCE UDAVSKÉ OD PRAVEKU AŽ DO ROKU 1918	5
Obec v praveku až včasnom stredoveku	5
Obec v stredoveku	5
Obec od roku 1526 do konca 17. storočia	6
Obec v rokoch 1700 – 1848	8
Obec v rokoch 1848 – 1918	13
OBEC V ROKOCH 1918 – 2007	18
Spoločensko-politické udalosti v obci v rokoch 1918 – 2007	18
Náboženské pomery a cirkevný život v obci v rokoch 1918 – 2007	21
Kultúrny a spoločenský život v obci v rokoch 1918 – 2007	28
Školstvo v obci v rokoch 1918 – 2007	34
Šport a telovýchova v obci v rokoch 1918 – 2007	36
NÁRODOPISNÉ ČRTY (SPÔSOB OBLIEKANIA A LUDOVÉ ZVYKY)	38
STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA SOTÁCKEHO NÁREČIA	40
OBEČNÉ ZAUJÍMAVOSTI	41
ZÁKLADNÉ ŠTATISTICKÉ ÚDAJE O OBCE	42
SUMMARY	43

Spevácky zbor Udaňčan

Prijatie Jozefa Tomka do zboru kardinálov (25. máj 1985)

Divadelní ochotníci v Martine (rok 1988)

Futbalisti (rok 2007)

Behúnovci pri premiére piesne Udavienka moja

Ples mladých

Tunajší hasiči so zástavou

Hasičská zástava, posvätená v roku 1935

Parný stroj z mlyna

Dom smútku

Udava, a. s.

Objekt mlyna

Fara

Oddychová zóna pri ihrisku

VIARD-H, s. r. o.

Rybník v parku

Kaplnka na Kalvárii

Športový areál

Lesná správa

Lávka cez Udavu

Prícestná kaplnka sv. Jána Nepomuckého (polovica 19. storočia)

Oddychová zóna v Špani

Základná škola s materskou školou

Lávka cez Udavu

OBECNÝ ÚRAD UDAVSKÉ

tel.: +421-57-7796124, fax: +421-57-7796124, e-mail: obec@udavske.sk, www.udavske.sk